

ρευσεν ὁ Συμεών, ὡς νύττοντας τὰ ἐνδόσθια, ὡς ἀπτομένους νεφρῶν καὶ μυελῶν. Τούτοις δὲ περιέπεσεν ἡ Παρθένος Μαρία, μηδέπω τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως εἰδυῖα· καὶ ὅτι ἐκ γειτόνων ἡ ἀνάστασις, οὐδέπω ἐγίνωσκεν. "Ὅθεν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐκέτι ῥομφαία δίστομος· ἀλλ' εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις. Σημεῖον τοίνυν ἀντιλογίας, τὸ σταυρικὸν σημεῖον ὁ Συμεὼν προσηγόρευσεν, ἐν ᾧ καιρῷ ῥομφαία λογισμῶν τὴν Παρθένον διῆλθεν.

gitationes.¹ Vide ut Simeon innumeras cogitationes gladium vocaverit; velut quae ferirent viscera; velut quae renes medullasque contingerent. In has autem incidit Virgo Maria, quod nondum sciret vim resurrectionis, quod etiamnum resurrectionem in propinquo esse ignoraret. Unde post resurrectionem, non iam amplius gladius anceps, sed laetitia atque exsultatio est. Signum igitur contradictionis, crucis signum Simeon appellavit, quo tempore cogitationum gladius Virginem pervasit.

S. AMBROSIUS Mediolanensis (ca 334 † 397)

DE OBITU THEODOSII ORATIO (375)

- 518 44. [...] Quid egisti, diabole, ut absconderes lignum, nisi ut iterum vinceretur? Vicit te Maria, quae genuit triumphatorem, quae sine imminutione virginitatis, edidit eum, qui crucifixus vinceret te, et mortuus subiugaret. Vinceris et hodie, ut mulier tuas insidias deprehendat. Illa quasi sancta Dominum gestavit, ego crucem eius investigabo: illa generatum docuit, ego resuscitatum: illa fecit ut Deus inter homines videretur, ego ad nostrorum remedium peccatorum divinum de ruinis elevabo vexillum.

PL
16, 1400
(1463)

DE VIRGINIBUS (377)

- 519 Lib. I, cap. V, 21. [...] Videte igitur quanta virginitatis merita sint. Christus ante virginem, Christus ex virgine; a Patre quidem natus ante saecula, sed ex virgine natus ob saecula. Illud naturae suae, hoc nostrae utilitatis est. Illud erat semper, hoc voluit.
- 520 Lib. II, cap. II, 6. Sit igitur vobis tamquam in imagine descripta virginitas vita Mariae, de qua velut speculo refulgeat species castitatis et forma virtutis. Hinc sumatis licet exempla vivendi, ubi tamquam in exemplari magisteria expressa prohibitatis, quid corrigere, quid effingere, quid tenere debeatis, ostendunt.

PL
16, 195
(205)

PL
16, 208
(220)

¹ Lc. II, 35.

• Vide, sub titulo *Incertus Auctor*, alios locos Amphilochio attributos.

*209

* 7. Primus discendi ardor nobilitas est magistri. Quid nobilius Dei matre? Quid splendidius ea, quam Splendor elegit? Quid castius ea quae corpus sine corporis contagione generavit? Nam de caeteris eius virtutibus quid loquar? Virgo erat non solum corpore, sed etiam mente, quae nullo doli ambitu sincerum adulteraret affectum: corde humilis, verbis gravis, animi prudens, loquendi parcior, legendi studiosior: non in incerto divitiarum, sed in prece pauperum spem reponens: intenta operi, verecunda sermone, arbitrum mentis solita non hominem, sed Deum quaerere: nullum laedere, bene velle omnibus, assurgere maioribus natu, aequalibus non invidere, fugere iactantiam, rationem sequi, amare virtutem. Quando ista vel vultu laesit parentes? Quando dissensit a propinquis? Quando fastidivit humilem? quando derisit debilem? Quando vitavit inopem; eos solos solita coetus virorum invisere, quos misericordia non erubesceret, neque praeteriret verecundia? Nihil torvum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inverecundum: non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior; ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis. Bona quippe domus in ipso vestibulo debet agnosci, ac primo praetendat ingressu nihil intus latere tenebrarum; ut mens nostra nullis repagulis corporalibus impedita, tamquam lucernae lux intus posita foris luceat.

(*221)

* 8. Quid ego exsequar ciborum parcimoniam, officiorum redundantiam: alterum ultra naturam superfuisse, alterum pene ipsi naturae defuisse: illic nulla intermissa tempora, hic congeminos ieiunio dies? Et siquando reficiendi successisset voluntas, cibus plerumque obviis, qui mortem arceret, non delicias ministraret. Dormire non prius cupiditas quam necessitas fuit; et tamen cum quiesceret corpus, vigilaret animus: qui frequenter in somnis aut lecta repetit, aut somno interrupta continuat, aut disposita gerit, aut gerenda praenuntiat.

9. Prodire domo nescia, nisi cum ad Ecclesiam conveniret, et hoc ipsum cum parentibus, aut propinquis. Domestico operosa secreto, forensi stipata comitatu; nullo meliore tamen sui custode quam se ipsa: quae incessu affatuque venerabilis, non tam vestigium pedis tolleret, quam gradum virtutis attolleret. Ut tamen alios habeat virgo membrorum custodes suorum, morum autem suorum se habeat ipsa custodem: plures erunt de quibus discat, si ipsa se doceat quae virtutes magistras habet: quia quidquid egerit, disciplina est. Sic Maria intendebat omnibus, quasi a pluribus moneatur: sic omnia implebat virtutis officia, ut non tam disceret, quam doceret.

* 10. Talem hanc evangelista monstravit,¹ talem angelus reperit, *210
talem Spiritus sanctus elegit. Quid enim in singulis morer, ut eam
parentes dilexerint, extranei praedicaverint, quae digna fuit ex qua
Dei Filius nasceretur? Haec ad ipsos ingressus angeli inventa domi
in penetralibus, sine comite, ne quis intentionem abrumperet, ne
quis obstreperet; neque enim comites feminas desiderabat, quae
bonas cogitationes comites habebat. Quin etiam tum sibi minus
sola videbatur, cum sola esset. Nam quemadmodum sola, cui tot
libri adessent, tot archangeli, tot prophetae?

11. Denique et Gabriel eam ubi revisere solebat, invenit: et an-
gelum Maria quasi virum specie mota trepidavit, quasi non inco-
gnitum audito nomine recognovit.² Ita peregrinata est in viro, quae
non est peregrinata in Angelo; ut agnoscas aures religiosas, oculos
verecundos. Denique salutata obmutuit, et appellata respondit:
sed quae primo turbaverat affectum, postea promisit obsequium.

521 12. Quam vero religiosa in propinquas fuerit, Scriptura divina PL
significat.³ Nam et humilior facta est, ubi se a Deo cognovit elec- 16, 210
tam, et statim ad cognatam suam in montana processit: non utique (221)
ut exemplo crederet, quae iam crediderat * oraculo: *Beata* enim, in- (*222)
quit, *quae credidisti*.⁴ Et tribus cum ea mensibus mansit. Tanti
autem intervallo temporis non fides quaeritur, sed pietas exhibetur.
Et hoc posteaquam in utero parentis exsiliens puer matrem Domini
salutavit, prius compos devotionis, quam naturae.

13. Inde tot sequentibus signis, cum sterilis pareret, virgo con-
ciperet, loqueretur mutus, adoraret magus, exspectaret Simeon, si-
dera nuntiarent, Maria mobilis ad introitum, immobilis ad miracu-
lum: *Conservabat*, inquit, *haec omnia in corde suo*.⁵ Quamvis mater
Domini, discere tamen praecepta Domini desiderabat: et quae Deum
generat, Deum tamen scire cupiebat.

522 14. Quid, quod annis quoque omnibus ibat in Hierusalem so- PL
lemni die Paschae, et ibat cum Ioseph? ⁶ Ubique in virgine comes 16, 210
singularum virtutum est pudor. Hic individuus debet esse virgini- (222)
tati, sine quo non potest esse virginitas. Nec ad templum igitur
Maria sine pudoris sui custode processit.

15. Haec est imago virginitatis. Talis enim fuit Maria, ut eius
unius vita omnium sit disciplina. Si igitur auctor non displicet,

¹ Le. I, 27.

² Ibid. 28 ss.

³ Ibid. 39.

⁴ Ibid. 45.

⁵ Le. II, 19.

⁶ Ibid. 41.

opus probemus; ut quaecumque sibi eius exoptat praemium, imitetur exemplum. Quantae in una virgine species virtutum emicant? Secretum verecundiae, vexillum fidei, devotionis obsequium: virgo intra domum, comes ad ministerium, mater ad templum.

PL
16, 220
(232) Lib. III, cap. I, 2. Hodie quidem secundum hominem homo natus ex virgine, sed ante omnia generatus ex Patre: qui matrem corpore, virtute referat patrem. Unigenitus in terris, unigenitus in coelo: Deus ex Deo, partus ex virgine.

523

DE VIDUIS (377)

PL
16, 242
(255) Cap. IV, 25. [...] Advertimus enim ex sequentibus quia quotannis in die solempni Paschae sancta Maria cum Ioseph Hierusalem petebat.¹ Ubique impigra devotio, ubique assiduus Virgini comes pudoris adiungitur. Nec inflatur Domini mater, quasi secunda de meritis: sed quo meritum magis agnovit, eo votum uberius exsolvit, officium copiosius detulit, munus religiosius vexit, mysticum tempus implevit.

524

DE VIRGINITATE (378)

PL
16, 282
(296) Cap. XI, 65. Hoc unguentum exinanitum est super iudaeos, et collectum est a gentibus: exinanitum in Iudaea, et redoluit in omnibus terris. Hoc unguento uncta est Maria, et virgo concepit, virgo peperit bonum odorem, Dei Filium. Hoc unguentum effusum est super aquas, et sanctificavit aquas.

525

DE MYSTERIIS (378)

PL
16, 407
(424) Cap. IX, 53. Sed quid argumentis utimur? Suis utamur exemplis, incarnationisque exemplo astruamus mysterii veritatem. Numquid naturae usus praecessit, cum Iesus Dominus ex Maria nasceretur? Si ordinem quaerimus, viro mixta femina generare consuevit. Liquet igitur quod praeter naturae ordinem Virgo generavit. Et hoc quod conficimus corpus, ex Virgine est: quid hic quaeris naturae ordinem in Christi corpore, cum praeter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex Virgine? Vera utique caro Christi, quae crucifixa est, quae sepulta est: vere ergo carnis illius sacramentum est.

526

PL
16, 409
(426) 59. Unde adepti omnia, sciamus regeneratos nos esse: nec dicamus, quomodo regenerati sumus? Numquid in ventrem matris nostrae introivimus, et renati sumus? Non agnosco usum naturae.

527

¹ Lc. II, 41.

Sed * nullus hic naturae ordo, ubi excellentia gratiae est. Denique *410
 non semper usus naturae generationem facit: generatum ex Virgine
 Christum Dominum confitemur, et naturae ordinem denegamus.
 Non enim ex viro Maria concepit: sed de Spiritu sancto in utero
 accepit, ut dicit Matthaeus: *Quia inventa est in utero habens de Spi-
 ritu sancto.*¹ Si ergo superveniens Spiritus sanctus in Virginem, con-
 ceptionem operatus est, et generationis munus implevit: non utique
 dubitandum est quod superveniens in fontem, vel super eos qui
 baptismum consequuntur, veritatem regenerationis operetur.

DE FIDE (378-380)

- 528 Lib. I, cap. I, 6. Assertio autem nostrae fidei haec est, ut PL
16, 530
(552)
 unum Deum esse dicamus: neque, ut gentes, Filium separemus:
 neque ut iudaei, natum ex Patre ante tempora, et ex Virgine postea
 editum denegemus: neque ut Sabellius, Patrem confundamus et
 * Verbum; ut eundem Patrem asseramus et Filium: neque ut Pho- (*553)
 tinus, initium Filii ex Virgine disputemus: neque ut Arius, plures
 credendo et dissimiles potestates, plures deos gentili errore faciamus,
 quia scriptum est: *Audi, Israël, Dominus Deus tuus, Deus unus est.*²
- 529 Cap. XII, 77. Non sola admirabilis ex Patre generatio Christi, PL
16, 546
(569)
 admirabilis etiam ipsa generatio eius ex Virgine. Tu illam dicis no-
 strae similem conceptionis, et ego probo et istam nostrae esse dis-
 similem, immo te ipsum cogam fateri. Dic quemadmodum sit natus
 ex Maria, quo usu uterus eum habuerit virginalis, quomodo sine
 semine viri partus, unde virgo praegnans, quemadmodum puella
 mater ante fetus, quam copulam ut uxor experta? Causa deerat,
 et generabatur filius. Unde ergo legis novatae partus?
78. Si igitur in Virgine usus defuit generationis humanae, quem-
 admodum in Deo Patre propriae generationis usum requiris?
 Certe usus in sexu est, quia sexus in carne est: ubi ergo caro non
 est, quemadmodum carnis infirmitatem exigis?
- 530 Lib. III, cap. VIII, 55. [...] Angelus pastoribus cum loqueretur, PL
16, 601
(625)
 dixit esse generatum, sicut habes scriptum: *Quia natus est vobis
 hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David.*³ Nobis
 ergo quod non erat, natum est: hoc est, puer ex Virgine, corpus ex
 Maria; hoc enim post nos, illud ante nos.

¹ Matth. I, 18.

² Deut. VI, 4.

³ Le. II, 11.

56. Alii codices sic habent: *Puer natus est nobis, Filius datus est nobis*; hoc est, qui erat Filius Dei, hic ex Maria puer natus est nobis, et datus est nobis. Quia datus sit, audi Prophetam dicentem: *Et salutare tuum da nobis.*¹

PL 16, 602 (626) Lib. III, cap. IX, 60. Nam sicut in Esaia habes: *Puer natus est nobis, et Filius datus est nobis*;² ita hic quoque ante praemisit creaturam carnis, et subtexit assertionem divinitatis; ut scires non duos Christos, sed unum esse: qui et ante saecula generatus sit ex Patre, et ultimis temporibus creatus ex Virgine, hoc est: Ego sum ille creatus * ex homine, creatus ad causam, qui sum generatus ante saecula. 531

PL 16, 602 (627) 62. Ante omnia ergo generatio, inter omnia et propter omnia creatura. Natus ex Patre supra Legem, factus ex Maria sub Lege. 532

PL 16, 612 (637) Cap. XIV, 114. Scio autem aliquos dicere inoperatum esse etiam incarnationis mysterium, quod non sit virilis copulae usus operatus, quia partus est Virginis. Si ergo plerique hoc loco nec Mariae partus opus esse dixerunt, tu, ariane, opus putas esse Dei Verbum? 533

PL 16, 439 (665) Lib. IV, cap. IX, 113. [...] *Ecce enim ut facta est in auribus meis vox salutationis tuae, exsultavit in gaudio infans in utero meo?*³ Erat igitur qui prophetabat, an non erat? At certe erat; erat enim qui venerabatur auctorem, erat qui loquebatur in matre. Denique Elisabeth filii spiritu replebatur, Maria filii spiritu sanctificabatur; sic enim habes, quia *exsultavit infans in utero eius, et repleta est Spiritu sancto Elisabeth.*⁴ 534

114. Vide singulorum verborum proprietates. Vocem quidem Mariae prior Elisabeth audivit, sed Ioannes prior Domini gratiam sensit. Pulchre sibi conveniunt oracula oraculis, femina mulieri, et pignus pignori. Istae gratiam loquuntur, illi intus operantur pietatisque mysterium maternis adoriuntur profectibus; duplicique miraculo, licet honore diverso, prophetant matres spiritu parvulorum. Quis igitur auctor huius miraculi? Nonne Dei Filius, qui fecit esse non natos?

DE SPIRITU SANCTO (381)

PL 16, 750 (781) Lib. II, cap. V, 37. [...] Ipse secundum carnem Dominus, cui angeli serviebant, Spiritu in Virginem superveniente, genitus sit; 535

¹ Ps. LXXXIV, 8.

² Isa. IX, 6.

³ Lc. I, 41.

⁴ Ibid.

sicut et secundum Matthaeum ad Ioseph angelus dixit: *Ioseph, fili David, noli timere accipere Mariam uxorem tuam; quod enim ex ea nascetur, de Spiritu sancto est.*¹ * Et secundum Lucam dixit ad Mariam: *Spiritus sanctus superveniet in te.*² (*782)

38. Opus ergo Spiritus Virginis partus est. Opus Spiritus fructus est ventris, secundum quod scriptum * est: *Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui.*³ Opus Spiritus flos radice est: ille, inquam, flos, de quo bene est prophetatum: *Exiet virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet.*⁴ Radix Iesse patriarchae familia iudaeorum, virga Maria, flos Mariae Christus; qui bonum odorem fidei toto sparsurus orbe, virginali ex utero germinavit, sicut ipse dixit: *Ego flos campi, et lilium convallium.*⁵ *751

536 41. Dubitare ergo non possum Spiritum creatorem, quem Dominicae cognoscimus incarnationis auctorem. Quis enim dubitet, cum in principio Evangelii habeas, quia Christi generatio sic erat: *Cum desponsata esset Maria Ioseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens ex Spiritu sancto?*⁶ PL 16, 751 (782)

42. Nam licet plerique habeant, *de Spiritu*, graecus tamen unde transtulerunt latini, ἐκ Πνεύματος ἁγίου dixit, hoc est, ex Spiritu sancto. Quod * enim ex aliquo est, aut ex substantia est, aut ex potestate eius. Ex substantia, sicut Filius, qui ait: *Ex ore Altissimi prodivi*, sicut Spiritus, *qui a Patre procedit*;⁷ de quo dicit Filius: *Ille me clarificabit; * quia de meo accipiet.*⁸ Ex potestate autem, sicut illud est: *Unus Deus Pater, ex quo omnia.*⁹ (*783) *752

43. Quomodo ergo in utero habuit Maria ex Spiritu sancto? Si quasi ex substantia: ergo Spiritus in carnem et ossa conversus est? Non utique. Si quasi ex operatione et potestate eius Virgo concepit; quis neget Spiritum creatorem?

537 Cap. VI, 51. Et ut scires quia hunc spiritum dixit, ait: *Firmiter tonitruum, et creans spiritum*; quia frequenter creantur ista, cum fiunt: Spiritus autem sanctus aeternus est; quem si quis audet dicere creatum, non potest tamen dicere quod quotidie creatur, sicut flabra ventorum. Denique ipsa Sapientia secundum suscepti locuta cor- PL 16, 753 (785)

¹ Matth. I, 20.

² Lc. I, 35.

³ Lc. I, 42.

⁴ Isa. XI, 1.

⁵ Cant. II, 1.

⁶ Matth. I, 18.

⁷ Eccli. XXIV, 5.

⁸ Io. XVI, 14.

⁹ I Cor. VIII, 8.

*754 poris sacramentum, ait: *Dominus creavit me*.¹ Quamvis ventura * prophetaret, tamen quia praedestinatus erat Domini Salvatoris adventus; non dixit, creat me, sed *creavit*, ne frequenter, sed semel crederent ex virgine Maria Iesu corpus esse generandum.

PL
16, 794
(828) Lib. III, cap. XI, 79. Videamus tamen ne terram illam dicat 538
adorandam Propheta, quam Dominus Iesus in carnis assumptione suscepit. Itaque per scabellum terra intelligitur: per terram autem caro Christi, * quam * hodieque in mysteriis adoramus, et quam apostoli in Domino Iesu, ut supra diximus, adorarunt; neque enim divisus est Christus, sed unus:² neque cum adoratur tamquam Dei Filius, natus ex Virgine denegatur. Cum igitur incarnationis adorandum sit sacramentum, incarnatio autem opus Spiritus, sicut scriptum est: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*:³ haud dubie etiam sanctus Spiritus adorandus est; quando adoratur ille, qui secundum carnem natus ex Spiritu sancto est.

PL
16, 795
(829) 80. Ac ne quis hoc derivet ad Mariam virginem: Maria erat 539
templum Dei, non Deus templi. Et ideo ille solus adorandus, qui operabatur in templo.

PL
16, 809
(843) Cap. XVIII, 139. Videamus nunc utrum creatura sit, an crea- 540
tor? Sed cum supra creatorem evidentissime probaverimus, quia scriptum est: *Spiritus divinus qui fecit me*:⁴ et innovari faciem terrae per Spiritum,⁵ et sine Spiritu fatiscere omnia declaratum sit; apparet Spiritum esse creatorem. Sed quis hoc dubitet, quando, sicut supra ostendimus, ne Domini quidem ex Virgine assumpta generatio, quae praestantior omnibus creaturis est, operationis exsors sit spiritalis?

DE INCARNATIONIS DOMINICAE SACRAMENTO (381-382)

PL
16, 825
(860) Cap. IV, 26. Si credas iterum quia Christus principium non 541
sumpsit ex Virgine, sed tamen aliquod ante Christum aestimes esse principium: in tempore distantia, de impietate contentio est; Virginis enim supparem negasti esse, non temporis. Ego autem et supparem Virginis secundum susceptionem corporis non negabo, et creatorem temporis confitebor. Quid enim proficis, si dicas quia

¹ Prov. VIII, 22.

² I Cor. I, 13.

³ Lc. I, 35.

⁴ Iob. XXXIII, 4.

⁵ Ps. CIII, 30.

Christus haec an illa sit creatura? Creatura mutatur, non divinitas adoratur.

- 542 Cap. V, 35. Dies me citius defecerit, quam nomina haereticorum diversarumque sectarum; adversum omnes tamen generalis ista est fides, quia Christus est Dei Filius, et sempiternus ex Patre, et natus ex Maria virgine. Quem quasi gigantem sanctus David propheta describit, eo quod biformis geminaeque naturae unus sit consors divinitatis et corporis: qui *tamquam sponsus, procedens de thalamo suo, exsultavit tamquam gigas ad currendam viam.*¹ Sponsus animae secundum Verbum: gigas terrae, quia usus nostri officia percurrens, cum Deus semper esset aeternus, incarnationis sacramenta suscepit, non divisus, sed unus, quia utrumque unus, et unus in utroque, hoc est, vel divinitate vel corpore: non enim alter ex Patre, alter ex Virgine, sed idem aliter ex Patre, aliter ex virgine.
- 543 Cap. VI, 47. Et hos igitur qui in phantasmate venisse Iesum praedicant, et illos condemnare debemus, qui adversa erroris linea non unum eundemque Filium Dei dicunt: sed alium esse qui ex Deo Patre natus sit, alium qui sit generatus ex Virgine; cum Evangelista dicat quia *Verbum caro factum est;*² ut unum Dominum Iesum, non duos crederes.
- 544 50. Sunt etiam qui in tantum impietatis prodierint, ut putent quia divinitas Domini circumcisa est, et imperfecta de perfecta facta est; et in ligno non caro, sed illa operatrix omnium substantia divina in carnis specie coagulata pendebat. Quis autem non horrescat? Quis audiat quia non ex Maria virgine, sed ex divina substantia passibilem sibi carnem fecerit Dei Verbum? Quod asserendo eo prolabantur, ut non ex tempore corpus Domini esse susceptum, sed coaeternum Dei Verbo semper fuisse contendant.
- 545 52. Et hic mihi frequenter Nicaeni concilii tractatum se tenere commemorat. Sed in illo tractatu patres nostri non carnem, sed Dei Verbum unius substantiae cum Patre esse dixerunt; et Verbum * quidem ex paterna processisse substantia, carnem autem ex virgine esse confessi sunt. Quomodo igitur Nicaeni concilii nomen obtenditur et nova inducuntur, quae numquam nostri sensere maiores; cum utique Scripturae dicant quia Christus secundum carnem passus est,³ non secundum divinitatem: Scripturae dicant quia Virgo in utero accipiet, et pariet Filium?⁴ Accepit enim virtutem, et peperit Filium, quem ex se ipsa suscepit.

¹ Ps. XVIII, 6.

² Io. I, 14.

³ I Petr. I, 2.

⁴ Isa. VII, 14.

53. Denique hoc etiam Gabriel proprio sermone declarat dicens: *Et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Dei Filius.*¹ *Ex te, inquit, ut secundum hominem quod ex ipsa nasceretur, adverteres; ex se enim generavit Maria, ut quod generaretur ex ipsa, in eo salva generationis Dominicae praerogativa, * corporis esset vera natura. Sed et Paulus dicit se praedestinatum esse in Evangelium Dei: Quod ante, inquit, promiserat per prophetas de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem.*² Et ad Galatas: *Postquam autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere.*³ Et ad Timotheum dixit: *Memor esto Iesum Christum resurrexisse a mortuis ex semine David.*⁴

*832

PL
16, 832
(867)

54. Ergo ex nobis accepit, quod proprium offerret pro nobis, ut nos redimeret ex nostro: et quod nostrum non erat, ex suo nobis divina sua largitate conferret. Secundum naturam igitur se obtulit nostram, ut ultra nostram operaretur naturam. De nostro sacrificium, de suo praemium est: multaque in eodem et secundum naturam invenies, et ultra naturam. Secundum conditionem etenim corporis in utero fuit, natus est, lactatus est, in praesepio est collocatus, sed supra conditionem Virgo concepit, Virgo generavit: ut crederes quia Deus erat, qui novabat naturam; et homo erat, qui secundum naturam nascebatur ex homine.

546

PL
16, 833
(869)

61. Desinant ergo dicere naturam Verbi in corporis naturam esse mutatam; ne pari interpretatione videatur natura Verbi in contagium mutata peccati. Aliud est enim quod assumpsit, et aliud quod assumptum est. Virtus venit in Virginem, sicut et Angelus ad eam dixit quia *virtus Altissimi obumbrabit te.*⁵ Sed natum est corpus ex Virgine; et ideo coelestis quidem descensio, sed humana conceptio est. Non ergo eadem carnis potuit esse, divinitatisque natura.

547

PL
6, 843
879)

Cap. IX, 103. Quid vero tam unius naturae, quam caro nostra cum Dominici corporis veritate? Diversis tamen utraque ducta causis, diversis orta principiis est. Caro enim Domini Spiritu in Virginem superveniente⁶ generata, non expectavit virilis femineique coitus solemne commercium: caro vero nostra, nisi virilis iuxta femineusque sexus genitalia sulcis naturalibus obducat semina, intra viscera nescit materna formari; et tamen cum generationis fuerit

548

¹ Lc. I, 35.² Rom. I, 2, 3.³ Galat. IV, 4.⁴ II Tim, II, 8.⁵ Lc. I, 35.⁶ Lc. I, 35.

causa diversa, carnis tamen in Christo cum hominibus omnibus una natura est.

- 549 104. Partus enim Virginis non naturam mutavit, sed generandi usum novavit. Denique caro de carne nata est. Habuit ergo de suo Virgo, quod traderet; non enim alienum dedit mater, sed proprium e visceribus suis contulit inusitato modo, sed usitato munere. Habuit igitur carnem Virgo, quam naturae solemnibus iure transcripsit in fetum. Eadem igitur secundum carnem generantis Mariae, genitricis naturae, nec dissimilis fratribus; quia dicit * Scriptura, ut per omnia similis fratribus fieret.¹ Similis utique Dei Filius nostri non secundum divinitatis plenitudinem, sed secundum animae rationalis, et ut expressius dicamus, humani nostrique corporis veritatem. PL
16, 843
(879)

(*880)

*844

DE POENITENTIA (384)

- 550 Lib. I, cap. III, 12. [...] *Et homo est, et quis agnoscet eum?*² Homo erat in carne secundum hominem, qui agnosceretur: virtute supra hominem qui non agnosceretur; ita et hic carnem habet nostram, sed carnis huius vitia non habet. PL
16, 470
(490)

13. Non enim sicut omnis homo est, ex virili erat et feminea permixtione generatus: sed natus de Spiritu sancto et de Virgine,³ immaculatum corpus susceperat, quod non solum nulla vitia maculaverant, sed nec generationis aut conceptionis concretio iniuriosa fuscaverat.

APOLOGIA PROPHETAE DAVID (ca 384)

- 551 Cap. XI, 57. Ideo in quo voluit Dominus nulla huiusmodi originis esse contagia, dicit illi Dominus: *Priusquam te formarem in utero matris tuae, novi te; et priusquam exires de vulva, sanctificavi te, et prophetam in gentibus posui te.*⁴ Quis tantus, cui tam magna delata sunt? Numquid Hieremias? Sed ille non utique in gentibus propheta propositus, sed in Iudaea tunc temporis, nunc autem etiam in nationibus, quae in Iesum Christum Dominum crediderunt. Vide tamen ne illi dicatur, qui antequam nasceretur ex Virgine, iam dudum erat, et erat semper, et operabatur etiam in utero Mariae constitutus; et ita sanctus erat, ut sanctificaret prophetas suos, in quo solo et conceptus virginalis et partus sine ullo fuit mortalis originis inquinamento. PL
14, 874
(915)

¹ Hebr. II, 17.

² Ierem. XVII, 9.

³ Matth. I, 18.

⁴ Ierem. I, 5.

ENARRATIONES IN XII PSALMOS DAVIDICOS (384)

PL
14, 940
(994) In ps. I, 33. [...] *Quoniam puer natus est nobis, filius datus est nobis.*¹ *Puer*, quia ortus ex Virgine est; *Filius*, quia ex Deo natus tantae auctor est lucis. *Puer nobis natus est. Nobis*, qui credimus; non iudaeis, qui non crediderunt; *nobis*, non haereticis; *nobis*, non manichaeis; *nobis natus est*, quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis; *nobis natus est*, quia carnem suscepit ex Virgine, quia homo natus est ex Maria. Caro nascitur nobis, Verbum datur. Quod nostrum est, inter nos natum est: quod supra nos est, nobis donatum est. 552

PL
14, 940
(984) 35. *Et erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet, et omnia quaecumque faciet, prosperabuntur.*² Quae ista beatitudo est, quae ligno arboris comparatur, nisi intelligamus in *941 paradiso, illo beatorum loco, lignum * vitae in medio lignorum aliorum de terra productum? Inter multa enim ligna quae erant speciosa ad aspectum, et * bona ad escam, etiam hoc lignum terra (*985) produxit, et in medio paradisi erat; ut caetera ligna eius viriditate florent. Quod esse hoc lignum dicimus, nisi per quod nobis salus venit? Et recte hoc terra produxit, quia eum Virgo generavit, quae erat terra secundum Auctoris sententiam, quae in eum dicta est: *Terra es, et in terram ibis.*³ Pulchre quoque in medio legitur lignorum aliorum; quia erat in medio apostolorum discentium, vel quia in medio erat mentis et cordis, sicut ipse ait: *Medius vestrum stat, quem vos nescitis.*⁴ Et alibi ait: *Ego autem in medio vestrum sum.*⁵ Denique et de ipso Salomon dixit: *Lignum vitae est omnibus percipientibus eum.*⁶ Qui ergo beatus est, imitator erit Domini Iesu, qui est lignum vitae, lignum sapientiae, plantatum in utero Virginis, voluntate Patris; a quo in perpetuum mansurum plantatur, ut fructum daret in tempore suo. 553

PL
14, 955
(999) In ps. XXXV, 4. [...] *Ex utero, inquit, matris meae, vocavit Dominus nomen meum.*⁷ Quod nomen eius sit, audiamus, quo eum (*1000) Pater vocavit. *Ecce virgo in * utero accipiet, et pariet filium, et voca-* 554

¹ Isa. IX, 6.

² Ps. I, 3.

³ Gen. III, 19.

⁴ Io. I, 26.

⁵ Lc. XXII, 27.

⁶ Prov. III, 18.

⁷ Isa. XLIX, 1.

*bitur nomen eius Emmanuel: quod interpretatur, Nobiscum Deus.*¹ Quod enim aliud nisi Filius Dei nomen est Christi? Accipe aliud. Dixerat quidem et Gabriel ad Ioseph de Maria: *Pariet filium, et vocabit nomen eius Iesum.*² Accipe Dei vocem: *Et tu, Bethleem Iudaeae, non es minima inter principes Iuda; ex te enim exiet Princeps qui regat populum meum.*³ Adverte mysterium: ex utero Virginis idem et servus exivit et dominus; servus ad operandum, dominus ad imperandum; ut regnum Deo in hominum mentibus radicaret. Utrique unus, non alter ex Patre, et alter ex Virgine; sed idem qui ante saecula ex Patre, ipse postea carnem suscepit ex Virgine. Ideo ergo et servus vocatur, et dominus: propter nos servus; sed unitate divinae substantiae Deus ex Deo, Princeps ex Principe, aequalis ex aequali; neque enim degenerem genuit,⁴ in quo se ipse complacere memoravit.

555 In ps. XXXVI, 64. [...] Quis audeat dicere carnem sine peccato, carnem assumptam ex Virgine, carnem Spiritu Dei in Mariam superveniente generatam, quae in nullo discrepavit a sapientiae disciplinis, interioris hominis exsortem fuisse virtutum, nec in usus eius transire potuisse; cum supra hominem fuerit quod tactu eius sanabantur aegroti, caecis refundebatur aspectus, mortui resurgebant?

PL
14, 1000
(1048)

556 In ps. XLVII, 11. Bonum est ut et parias, et enutrias eum. *Ne coquas agnum in lacte matris suae,*⁵ ne dicatur tibi: *Vae in utero habentibus et nutrientibus.*⁶ Sic enim Christus natus est ex Maria, ut agnoscas eum, sicut bos agnovit possessorem suum: et scias quia ipse te creavit, et maiores tuos ipse possedit. Non eum quasi parvulum nutrias, sed quasi verum atque perfectum Deum ex vero et perfecto Deo noveris adorandum. Sic eum Magus adoravit, ut non in lacte matris agnum coqueret; sed quasi Deum veneraretur aeternum. Denique ut eum inveniret, coelum aspiciebat. Non ergo quae-rebat in terris, quem de coelo fulgens stella monstrabat. Ideo eum Maria non parturivit, sed peperit, quia et Dominum et salutare sciebat ex se esse generandum, sicut ipsa testatur dicens: *Magnificat anima mea Dominum: et laetatus est spiritus meus in Deo salutari meo.*⁷ Ibi ergo dolores sicut parturientis. Dolor est ut parturias, dolor est ut enutrias, quem in principio debes habere perfectum.

PL
14, 1150
(1206)

¹ Isa. VII, 14; Matth. I, 23.

² Matth. I, 21.

³ Mich. V, 2.

⁴ Matth. III, 17.

⁵ Exod. XXIII, 19.

⁶ Matth. XXIV, 19.

⁷ Lc. I, 46, 47.

PL
14, 1168
(1225) In ps. LXI, 5. [...] Itaque ipse eo usque se hominem credi volebat, cum Deus esset; ut se appellaret hominem dicens: *Quid me quaeritis occidere, hominem qui veritatem locutus sum vobis?*¹ Nec solum hominem, sed etiam filium hominis diceret, sicut ait: *Quid me dicunt esse homines filium hominis?*² Unde ille summam tenere fidei pronuntiatus est, qui et Dei Filium cognovit, et hominem non negavit. Ipse igitur utrumque unus, inseparabilis numero, et agnoscendus operis distinctione, non varietate personae. Non enim alter ex Patre, et alter ex Maria: sed qui erat ex Patre, carnem sumpsit ex Virgine: affectum assumpsit ex matre, ut infirmitates nostras ipse susciperet. 557

EXPOSITIO EVANGELII SECUNDUM LUCAM (386-388)

PL
15, 1536
(1615) Lib. I, cap. I, 6. [...] Qui ergo Deum vidit, vidit Emmanuel, hoc est, vidit nobiscum Deum: qui autem nobiscum Deum non vidit, non potuit videre quem virgo peperit. Denique, qui non crediderunt Dei Filium, nec Filium virginis crediderunt.³ 558

PL
15, 1551
(1633) Lib. II, cap. I, 26-27. *Eodem autem tempore missus est Angelus Gabriel a Domino in civitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro cui nomen erat Ioseph, de domo David: et nomen Virginis, Maria.* 559

1. Latent quidem divina mysteria, nec facile iuxta Propheticum dictum quisquam hominum potest scire * consilium Dei, sed tamen ex caeteris factis atque praeceptis domini Salutaris possumus intelligere et hoc perpensoris fuisse consilii, quod ea potissimum electa est ut Dominum pareret, quae erat desponsata viro. Cur autem non antequam desponsaretur, impleta est? Fortasse ne diceretur quod conceperat ex adulterio. Et bene utrumque posuit Scriptura, * ut et desponsata esset, et virgo: virgo, ut expers virilis consortii videretur: desponsata, ne temeratae virginitatis adureretur infamia, cui gravis alvus corruptelae videretur insigne praeferre. Maluit autem Dominus aliquos de suo ortu quam de matris pudore dubitare; sciebat enim teneram esse virginis verecundiam, et lubricam famam pudoris: nec putavit ortus sui fidem matris iniuriis adstruendam. Servatur itaque sanctae Mariae sicut pudore integra, ita inviolabilis opinione virginitas; oportet enim sanctos et ab his testimonium habere qui foris sunt: nec decuit sinistra virginibus

¹ Io. VIII, 40.² Matth. XVI, 13.³ CCL XIV, 9.

opinionem viventibus velamen excusationis relinqui, quod infamata mater quoque Domini videretur.

2. Quid autem iudaeis, quid Herodi posset ascribi, si natum viderentur ex adulterio persecuti? Quemadmodum autem ipse diceret: *Non veni Legem solvere, sed adimplere*;¹ si videretur coepisse a Legis iniuria, cum partus innuptae Lege damnetur?² Quin etiam locupletior testis pudoris maritus adhibetur, qui posset et dolere iniuriam, et vindicare opprobrium, si non agnosceret sacramentum. Quid quod etiam fides Mariae verbis maior adsciscitur, et mendacii causa removetur? Videretur enim culpam obumbrare voluisse mendacio innupta praegnans. Causam autem mentiendi indesponsata habuit, desponsata non habuit; cum coniugii praemium et gratia nuptiarum partus sit feminarum.

* 3. Non mediocris quoque causa est, ut virginitas Mariae falleret principem mundi: qui cum desponsatam viro cerneret, partum non potuit habere suspectum. Fallendi autem principis mundi fuisse consilium, ipsius Domini verba declarant, cum apostoli iubentur tacere de Christo,³ cum sanati prohibentur gloriari de remedio,⁴ cum daemones praecipiantur silere de Dei Filio.⁵ (*1634)

560

4. Bene autem sibi diviserunt Evangelistae, ut sanctus Matthaeus Ioseph ab angelo moneri induceret Mariam coniugem accipere:⁶ Lucas illic Evangelista testimonium ferret quod non convenissent: hic ipsa Maria fateretur, cum dicit angelo: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognovi?*⁷ Et ipse sanctus Lucas virginem declaravit dicens: *Et nomen Virginis Maria.* Et propheta edocuit qui ait: *Ecce virgo in utero accipiet.*⁸ Et Ioseph designavit, * qui quoniam praegnantem videbat quam non cognoverat, dimittere gestiebat.⁹ Et Dominus ipse in cruce positus manifestavit, cum dixit matri: *Mulier, ecce filius tuus. Deinde discipulo: Ecce mater tua.*¹⁰ Etiam uterque testatus est, Discipulus et Mater, quia *Ex illa hora suscepit eam Discipulus in sua.*¹¹ Utique si convenisset, nunquam virum pro-

PL
15, 1554

(*1635)

¹ Matth. V, 17.

² Deut. XXIII, 17.

³ Matth. XVI, 20.

⁴ Matth. VIII, 4.

⁵ Lc. IV, 35; CCL XIV, 30, 31.

⁶ Matth. I, 20.

⁷ Lc. I, 34.

⁸ Isa. VII, 14.

⁹ Matth. I, 19.

¹⁰ Io. XIX, 26-27.

¹¹ Ibid. 27.

prium reliquisset, nec vir eam iustus passus esset a se discedere. Quomodo autem Dominus divortium praecepisset, cum ipsius sit sententia, quia nemo dimittere debet uxorem, excepta causa fornicationis.¹

5. Pulchre autem docuit sanctus Matthaeus quid facere debeat iustus, qui probrum coniugis deprehenderit, ut incruentum ab homicidio, castum ab adulterio praestare se debeat: *Qui enim coniungitur meretrici, unum corpus est.*² Ergo ubique in Ioseph iusti gratia et persona servatur, ut testis ornatur; os enim iusti mendacium nescit, et lingua * eius loquitur iudicium, iudicium eius loquitur veritatem. Nec te moveat quod frequenter Scriptura coniugem dicit; non enim virginitatis ereptio, sed coniugii testificatio, nuptiarum celebratio declaratur. Denique quam non accepit, nemo dimittit; et ideo qui volebat dimittere, fatebatur acceptam.

6. Simul etiam movere non debet quod ait Evangelista: *Non cognovit eam, donec peperit filium;*³ illud enim vel idioma Scripturae est, sicut habes alibi: *Et donec senescatis, ego sum.*⁴ Numquid post illorum senectutem Deus esse desivit? Et in Psalmo: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.*⁵ Numquid postea non sedebit? Vel quoniam qui causam agit, satis putat quod causae est dicere, redundantia non requirit; satis enim est ei ut causam susceptam astruat, incidentem differat. Et ideo qui Incarnationis incorruptum susceperat probare mysterium, non putavit uberius prosequendum virginitatis Mariae testimonium; ne defensor magis Virginis, quam assertor mysterii crederetur. Certe quando iustum docuit Ioseph, satis declaravit quod sancti Spiritus templum, uterum mysterii, matrem Domini violare non potuit.

PL 15, 1555 7. Didicimus seriem veritatis, didicimus consilium: discamus et 561
mysterium. Bene desponsata, sed virgo; quia est Ecclesiae typus,
(*1636) quae est immaculata, * sed nupta. Concepit nos virgo de Spiritu, parit nos virgo sine gemitu. Et ideo fortasse sancta Maria alii nupta, ab alio repleta; quia et singulae Ecclesiae Spiritu quidem replentur et gratia; iunguntur tamen ad temporalis speciem sacerdotis.

PL 15, 1555 (Vers. 28, 29). *Et ingressus ad eam angelus dixit: Ave, gratia 562
plena, Dominus tecum, benedicta tu inter mulieres. Ipsa autem ut vidit eum, mota est in introitu eius.*

¹ Matth. V, 32.

² I Cor. VI, 16.

³ Matth. I, 25.

⁴ Isa. XLVI, 4.

⁵ Ps. CIX, 1.

8. Disce virginem moribus, disce virginem verecundia, disce virginem oraculo, disce mysterio. Trepidare virginum est, et ad omnes viri ingressus pavere, omnes viri affatus vereri. Discant mulieres propositum pudoris imitari. Sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus angelus reperiret: sola sine comite, sola sine teste; ne quo degeneri depravaretur affatu, ab angelo salutatur. Disce, virgo, verborum vitare lasciviam: Maria etiam salutationem angeli verebatur.

Erat tamen, inquit, cogitans, qualis esset haec salutatō.

9. Et ideo cum verecundia, quia pavebat; cum prudentia, quia benedictionis novam formulam * mirabatur, quae nusquam lecta est, nusquam ante comperta. Soli Mariae haec salutatō servabatur. Bene enim sola gratia plena dicitur, quae sola gratiam quam nulla alia meruerat, consecuta est, ut gratiae repleretur auctore. Erubescibat ergo Maria, erubescibat etiam Elizabeth; et ideo cognoscamus quid intersit inter mulieris et virginis verecundiam. Illa de causa erubescibat, haec per verecundiam: in muliere modus pudoris adhibetur, in virgine pudoris augetur gratia.¹

563

*1556

(Vers. 34). *Dixit autem Maria ad angelum: Quomodo fiet istud; quoniam virum non cognovi?*

PL
15. 1558
(1638)

14. Videtur hic non credidisse Maria, nisi diligenter advertas; neque enim fas est ut electa ad generandum unigenitum Dei Filium, fuisse videatur incredula. Quo autem modo fieri posset (licet salva praerogativa sit matris, cui profecto fuit amplius deferendum: sed ut praerogativa maior, maior etiam fides ei debuit reservari), quo ergo modo fieri posset, ut Zacharias qui non * crediderat, silentio condemnaretur: Maria autem si non credidisset, Spiritus sancti infusione exaltaretur? Sed neque non credere Maria, neque tam temere debuit usurpare: non credere angelo, usurpare divina. Neque enim facile erat scire mysterium absconditum a saeculis in Deo, quod nec superiores Potestates scire potuerunt. Et tamen non fidem renuit, non officium refutavit, sed accommodavit affectum, spondit obsequium. Etenim cum dicit: *Quomodo fiet istud?* non de effectu dubitavit, sed qualitatem ipsius quaesivit effectus.

(*1639)

15. Quanto temperatior ista responsio, quam verba sunt sacerdotis? Haec ait: *Quomodo fiet istud?* Ille respondit: *Unde hoc sciam?*² Haec iam de negotio tractat: ille adhuc de nuntio dubitat. Negat ille se credere, qui negat scire; et quasi fidei adhuc alium quaerit auctorem: ista se facere profitetur, nec dubitat esse faciendum,

¹ CCL XIV, 32-34.

² Lc. I, 18.

quod quomodo fieri possit, inquit; sic enim habes: *Quomodo fiet istud; quoniam virum non cognovi?* Incredibilis et inaudita generatio ante audiri debuit, ut crederetur. Virginem parere, divini est signum mysterii, non humani. Denique, *Accipe*, inquit, *tibi signum: Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium.*¹ Legerat hoc Maria, ideo creditur futurum: sed quomodo feret, ante non legerat; non enim quemadmodum feret, vel tanto prophetae fuerat revelatum. Tanti namque mandati mysterium non hominis fuit, sed angeli ore promendum. Hodie primum auditur: *Spiritus sanctus superveniet in te.* Et auditur, et creditur. Denique:

PL
15, 1558
(1639) (Vers. 36). *Ecce*, inquit, *ancilla Domini, contingat mihi secundum verbum tuum.* 564

*1559 16. Vide humilitatem, vide devotionem. Ancillam se dicit Domini, quae mater eligitur: nec repentino exaltata promisso est. Simul ancillam dicendo, * nullam sibi praerogativam tantae gratiae vindicavit, quae faceret quod iuberetur. Mitem enim humilemque paritura, humilitatem debuit etiam ipsa praeferre. *Ecce ancilla Domini, contingat mihi secundum verbum tuum.* Habes obsequium, vides votum. *Ecce enim ancilla Domini*, apparatus officii est: *contingat mihi secundum verbum tuum*, conceptus est voti.

PL
15, 1559
(1639) 17. Quam cito ergo etiam de impari conceptione creditur Maria! Quid enim tam impar quam Spiritus sanctus, et corpus? Quid tam inauditum, quam virgo praegnans contra legem, contra consuetudinem, contra pudorem, cuius carior cura est virgini? Zacharias autem non de impari conditione, * sed de senili aetate non creditur; nam conditio congruebat. Ex viro et femina solemnis est partus: nec incredibile debet videri, ubi natura concordat. Cum enim aetas naturae sit, non natura aetatis, fit plerumque ut aetas impediatur naturam; non est tamen irrationabile ut minor cedat causa maiori, et potior praerogativa naturae usum inferioris excludat aetatis. Huc accedit quod Abraham et Sara filium in senectute susceperant: et Ioseph filius senectutis est. Quod si, quia risit Sara, reprehenditur: ² iustius condemnatur qui nec oraculo creditur, nec exemplo. Maria autem cum dicit: *Quomodo fiet istud; quoniam virum non cognovi?*³ non videtur dubitasse de facto, sed de facti qualitate quaesisse. Liquet enim quia faciendum esse crediderat, quae quomodo feret, interrogavit. Unde et meruit audire: *Beata quae credidisti.*⁴ Et vere beata, quae sacerdote praestantior; cum sacerdos

¹ Isa. VII, 14.

² Gen. XVIII, 13.

³ Lc. I, 34.

⁴ Lc. I, 45.

negasset, virgo correxit errorem. Nec mirum si Dominus redempturus mundum, operationem suam inchoavit a Maria; ut per quam salus omnibus parabatur, eadem prima fructum salutis hauriret ex pignore.

18. Et bene quaesivit quomodo fieret; legerat enim quia virgo generaret, sed non legerat quemadmodum generaret. Legerat, ut dixi: *Ecce virgo in utero accipiet*:¹ quomodo autem acciperet, in Evangelio primum angelus est locutus.

566

(Vers. 39, 40). *Exsurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in civitatem Iudae, et intravit in domum Zachariae, et salutavit Elisabeth.*

PL
15, 1559
(1640)

19. Morale est omnibus, ut qui fidem exigunt, fidem adstruant. Et ideo angelus cum abscondita * nuntiaret, ut fides astrueretur exemplo, senioris feminae sterilisque conceptum virgini Mariae nuntiavit; ut possibile Deo omne quod ei placuerit, assereret. Ubi audiuit hoc Maria, non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec quasi dubitans de exemplo: sed quasi laeta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio, in montana perrexit. Quo enim iam Deo plena, nisi ad superiora cum festinatione contenderet? Nescit tarda molimina sancti Spiritus gratia.

*1560

20. Discite et vos, sanctae mulieres, sedulitatem quam praegnantibus debeatis exhibere cognatis. Mariam, quae ante sola in intimis penetralibus versabatur, non a publico virginitatis pudor, non ab studio asperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardavit. In montana virgo cum * festinatione, virgo officii memor, iniuriae immemor, affectu vigente, non sexu, relicta perrexit domo.

(*1641)

21. Discite, virgines, non circumcursare per alienas aedes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. Maria in domo seria, festina in publico, mansit apud cognatam suam tribus mensibus. Etenim quae propter officium venerat, inhaerebat officio. Mansit ergo mensibus tribus, non quod domus eam delectaret aliena, sed quia frequentius videri in publico displicebat.

22. Didicistis, virgines, pudorem Mariae: discite humilitatem. Venit propinqua ad proximam, iunior ad seniore: nec solum venit, sed etiam prior salutavit; decet enim ut quanto castior virgo, tanto humilior sit. Noverit honorem deferre senioribus. Sit magistra humilitatis, in qua est professio castitatis. Est et causa pietatis, est etiam norma doctrinae. Contuendum est enim quia superior venit ad inferiorem, ut inferior adiuvetur: Maria ad Elisabeth, Christus ad Ioannem. Denique etiam postea, ut sanctificaret baptismum

¹ Isa. VII, 14.

Ioannis, Dominus venit ad baptismum. Cito quoque adventus Mariae, et praesentiae dominicae beneficia declarantur.

(Vers. 41). *Simul enim ut audivit salutationem Mariae Elizabeth, exsultavit infans in utero eius. Et repleta est Spiritu sancto.*

23. Vide distinctionem, singulorumque verborum proprietates. Vocem prior Elizabeth audivit, sed Ioannes prior gratiam sensit: illa naturae ordine audivit, iste exsultavit ratione mysterii: illa Mariae, iste Domini sensit adventum: femina mulieris, et * pignus pignoris. Ista gratiam loquuntur, illi intus operantur, pietatisque mysterium maternis adoriuntur profectibus; duplicique miraculo prophetant matres spiritu parvulorum. Exsultavit infans, repleta est mater. Non prius mater repleta, quam filius: sed cum filius esset repletus Spiritu sancto, replevit et matrem. Exsultavit Ioannes, exsultavit et Mariae spiritus. Exsultante Ioanne, repletur Elizabeth: Mariam tamen non repleti Spiritu, sed spiritum eius exsultare cognovimus; incomprehensibilis enim incomprehensibiliter operabatur in matre. Et illa post conceptum repletur, ista ante conceptum.

*1561

PL
15. 1561
(1641)

567

(Vers. 42, 43). *Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me?*

24. Novit sermonem suum Spiritus sanctus, nec umquam obliviscitur. Et prophetia non solum rerum compleitur miraculis, sed etiam proprietate verborum. Quis est iste fructus ventris, nisi ille de quo dictum est: *Ecce haereditas Domini filii, merces fructus ventris?*¹ Hoc est, haereditas Domini * filii sunt, qui merces sunt fructus illius, qui de Mariae ventre processit. Ipse fructus ventris est, flos radice, de quo bene prophetavit Esaias dicens: *Exiet virga de radice Iesse, et flos ex radice eius ascendet;*² radix enim est familia iudaeorum, virga Maria, flos Mariae Christus: qui veluti bonae arboris fructus pro nostrae virtutis processu nunc floret, nunc fructificat in nobis, nunc rediviva corporis resurrectione reparatur.

(*1642)

568

Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?

25. Non quasi ignorans dicit; scit enim esse Spiritus sancti gratiam et operationem, ut mater Prophetae a matre Domini ad profectum sui pignoris salutetur: sed quasi non humani hoc meriti, sed divinae gratiae munus esse cognoscat, ita dicit: *Unde hoc mihi? Hoc est, quantum bonum mihi accidit, ut mater Domini mei veniat ad me? Non cognosco meum. Unde hoc mihi, qua iustitia, quibus factis, pro quibus meritis? Non usitata haec officia feminarum sunt:*

¹ Ps. CXXVI, 3.

² Isa. XI, 1.

Ut veniat mater Domini mei ad me. Miraculum sentio, cognosco mysterium: mater Domini Verbo foeta, Deo plena est.

569 (Vers. 44, 45). *Ecce enim ut facta est vox salutationis tuae in auribus meis, exsultavit gaudio infans in utero meo: et beata quae credidisti.* PL 15, 1561 (1642)

26. Vides non dubitasse Mariam, sed credidisse; et ideo fructum fidei consecutam. *Beata, inquit, quae credidisti.* Sed et vos beati, qui audistis, et credidistis: quaecumque enim crediderit anima et concipit et generat Dei Verbum, et opera eius agnoscit. Sit in singulis Mariae anima, ut magnificet Dominum: sit in singulis spiritus Mariae, ut exsultet in Deo. Si secundum carnem una mater est Christi; secundum fidem tamen omnium fructus est Christus. Omnis *enim anima accipit Dei Verbum, si tamen immaculata et immunis

*1562

570 a vitiiis, intemerato castimoniam pudore custodiat. PL 15, 1562 (1642)

27. Quaecumque igitur talis esse potuerit anima, magnificat Dominum, sicut anima Mariae magnificavit Dominum, et exsultavit spiritus eius in Deo salutari. Magnificatur enim Dominus, sicut et alibi legis: *Magnificate Dominum mecum;*¹ non quod Domino aliquid humana voce possit adiungi, sed quia magnificatur in nobis. Imago enim Dei Christus est; et ideo si quid iustum fecerit anima aut religiosum, *illam imaginem Dei, ad cuius est similitudinem creata, magnificat. Et ideo dum magnificat eum, magnitudinis eius quadam participatione sublimior fit; ut illam imaginem splendido bonorum colore factorum, et quadam aemulatione virtutis in se videatur exprimere. Magnificat autem anima Mariae Dominum, et exsultat spiritus eius in Deo; eo quod et anima et spiritu Patri Filioque devota, unum Deum ex quo omnia, et unum Dominum per quem omnia, pio veneretur affectu.

(*1643)

571 28. Sequitur Mariae, quo persona melior, eo prophetia plenior. Nec otiosum videtur quod et ante Ioannem Elizabeth prophetat, et Maria ante Domini generationem; serpunt enim iam tentamenta salutis humanae. Nam sicut peccatum a mulieribus coepit: ita etiam bona a mulieribus inchoantur; ut feminae quoque muliebria opera deponentes, infirmitati renuntient: et anima quae non habet sexum, ut Maria quae nescit errorem, religioso imitetur studio castitatem.

PL 15, 1562 (1643)

(Vers. 56). *Mansit autem Maria cum illa mensibus tribus: et reversa est in domum suam.*

29. Bene inducitur sancta Maria, et exhibuisse officium, et mysticum numerum custodisse. Non enim sola familiaritatis est causa quod diu mansit, sed etiam tanti vatis profectus. Nam si primo ingressu tantus processus extitit; ut ad salutationem Mariae exsul-

¹ Ps. XXXIII, 4.

taret infans in utero, repleretur Spiritu sancto mater infantis: quantum putamus usu tanti temporis sanctae Mariae addidisse praesentiam? *Mansit autem Maria cum illa mensibus tribus.* Ungebatur itaque, et quasi bonus athleta exercebatur in utero matris propheta; amplissimo enim virtus eius certamini parabatur. Denique tamdiu mansit Maria, quamdiu Elizabeth pariendi tempus impleret. Quod si diligenter advertas, invenies hoc nusquam positum, nisi in generatione iustorum. Denique impleti sunt dies, ut pareret Maria: impletum est tempus, ut pareret Elizabeth; impletum est vitae tempus, cum sancti viri ex hoc vitae curriculo demigrarunt. Plenitudinem iusti vita habet, inanes autem dies sunt impiorum.

*1563 30. Peperit ergo filium Elizabeth, et congratulabantur * vicini. Habet sanctorum editio laetitiam plurimorum, quia commune est bonum; iustitia enim communis est virtus. Et ideo in ortu iusti, futurae vitae insigne praemittitur, et gratia secururae virtutis exsultatione vicinorum praefigurante * signatur. Pulchre autem tempus quo fuit in utero Propheta, describitur; ne Mariae praesentia taceatur: sed tempus siletur infantiae, eo quod praesentia Domini, matris in utero roboratur, qui infantiae impedimenta nescivit. Et ideo in Evangelio nihil super eo legimus, nisi ortum eius, et oraculum, exsultationem in utero, vocem in deserto.¹

Cap. II, 2. *Haec, inquit, professio prima facta est.*

572

(*1644) 38. Atqui plerasque iam partes terrarum saepe fuisse descriptas loquuntur historiae. Haec est ergo professio prima, sed mentium: cui omnes profitentur, quia nullus excipitur, non praeconis evocatione, sed vatis qui multo ante praedixit: *Omnes gentes plaudite manibus: iubilate Deo in voce exsultationis, quoniam Deus summus, terribilis, rex magnus super omnem terram.*² Denique ut scias censum esse iustitiae, veniunt ad eum Ioseph et Maria, hoc est, iustus et virgo: ille, qui Verbum servaret: ista, quae pareret. Ubi profitentur iustus et virgo, nisi ubi nascitur Christus? *Omnis enim spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, de Deo est.*³

573

PL 15, 1568 (1647) 43. Hic est Dominus, hoc praesepe, quo nobis divinum mysterium revelatum est: irrationabiles gentes, pecudum intra praesepia more viventes, alimoniae sacrae ubertate pascendas. Agnovit ergo asina, species scilicet, et forma gentilium, praesepe Domini sui. Et ideo dicit: *Dominus pascit me, et nihil deerit.*⁴ An mediocribus signis

¹ CCL XIV, 37-44.

² Ps. XLVI, 2-3.

³ I Io. IV, 2; CCL XIV, 47.

⁴ Ps. XXII, 1.

Deus probatur, quod angeli ministrant, quod Magi adorant, quod martyres confitentur? Ex utero funditur, sed coruscat, e coelo: terreno in diversorio iacet, sed coelesti lumine viget. Nupta peperit, sed virgo concepit: * nupta concepit, sed virgo generavit. Docuit enim nos sanctus Matthaëus non mediocre mysterium, quod sanctus Lucas, quia plene iam erat expositum, silendum putavit, satis se divitem fore credens, si praesepe Domini sibi ex omnibus vindicasset.¹

*1569

574

(Vers. 19). *Maria autem conservabat omnia verba haec, conferens in corde suo.*

PL
15, 1572
(1654)

54. Discamus sanctae Virginis in omnibus castitatem, quae non minus ore pudica quam corpore, argumenta fidei conferebat in corde. Si Maria a pastoribus discit, cur tu declinas discere a sacerdotibus? Si Maria ante praecepta apostolica tacet, cur tu post apostolica praecepta magis cupis docere quam discere? Disce vitium esse personae, non sexus; sexus enim sanctus. Denique Maria praeceptum non accepit, exemplum edidit.²

575

56. [...] Sed quoniam prona quadam cupiditate peccandi humanae carnis et mentis fragilitas inextricabilibus vitiis implicatur, eo per octavum circumcisionis diem culpae totius futura purgatio resurrectionis praefigurabatur aetate; hoc est enim illud: *Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur*;³ verbis enim Legis promittebatur Virginis partus. Et vere sanctus, quia immaculatus. Denique ipsum esse qui Lege signetur, in eundem modum ab Angelo repetita verba declarant: *Quia quod nascetur, inquit, sanctum, vocabitur Filius Dei*.⁴ Non enim virilis coitus vulvae virginalis secreta reseravit: sed immaculatum semen inviolabili utero Spiritus sanctus * infudit: solus enim per omnia ex natis de femina sanctus Dominus Iesus, qui terrenae contagia corruptelae immaculati partus novitate non senserit, et coelesti maiestate depulerit.

PL
15, 1572
(1654)

*1573

576

57. Nam si litteram sequamur, quomodo sanctus omnis masculus, cum multos sceleratissimos fuisse non lateat? Numquid sanctus Achab? Numquid sancti pseudoprophetae quos ad Eliae preces ultor coelestis iniuriae ignis assumpsit? Sed ille sanctus, per quem figuram futuri mysterii pia legis divinae praescripta signabant; eo quod solus sanctae Ecclesiae virginis ad generandos populos Dei immaculatae fecunditatis aperiret genitale secretum. Hic ergo solus

PL
15, 1572
(1655)¹ CCL XIV, 50.² CCL XIV, 54.³ Exod. XIII, 2.⁴ Lc. I, 35.

aperuit sibi vulvam. Nec mirum; qui enim dixerat ad prophetam: *Priusquam te formarem in utero, novi te: et in vulva matris sanctificavi te.*¹ Qui ergo vulvam sanctificavit alienam, ut nasceretur propheta, hic est qui aperuit matris suae vulvam; ut immaculatus exiret.²

PL 15, 1574 (1656) (Vers. 35). *Et tuam, inquit, ipsius animam pertransibit gladius.* 577

*1575 61. Nec littera, nec historia docet ex hac vita Mariam corporalis necis passione migrasse; non enim anima, sed corpus materiali gladio transverberatur. Et ideo prudentiam Mariae haud ignaram mysterii coelestis ostendit. *Vivum enim verbum Dei, et validum et acutum omni gladio acutissimo, penetrans * usque ad divisionem animae, et spiritus, artuumque et medullarum, cogitationes cordis, et secreta scrutatur animorum;*³ quia nuda mentium, et aperta sunt omnia Dei Filio, quem conscientiae secreta non fallunt.⁴

PL 15, 1581 (1663) Cap. III, 15-16, 78. [...] Erat enim qui exspectabatur; et ipse utique qui exspectabatur, non is qui non exspectabatur, advenit. Quid autem ineptius quam quod is qui in alio aestimatur, in seipso esse non creditur? Quem per mulierem venturum putabant, per virginem venisse non credunt. Quae Deo secundum carnem dignior generatio, quam ut immaculatus Dei Filius immaculatae generationis servaret etiam in suscipiendo corpore puritatem? Et utique divini adventus signum in virginis partu, non in mulieris constitutum est.⁵ 578

PL 15, 1589 (1672) Lib. III, 3. Cur autem Ioseph magis quam Mariae generatio describatur, cum Maria de Spiritu sancto generaverit Christum, et Ioseph a generatione Domini videatur alienus, dubitare possemus, nisi consuetudo nos instrueret Scripturarum, quae semper viri originem quaerit.⁶ 579

PL 15, 1590 (1673) 4. [...] Noli mirari si Matthaeus ab Abraham usque ad Ioseph, Lucas a Ioseph usque ad Adam, et ad Deum generationum ordinem percurrit. Noli mirari quod Ioseph origo descripta est. Etenim secundum carnem natus, usum debuit sequi carnis, et qui in saeculum venit, saeculi debuit more describi; maxime cum in Ioseph origine etiam origo sit Mariae. Nam cum vir iustus fuerit Ioseph, utique ex tribu sua, et ex patria sua accepit uxorem: nec potuit iustus facere contra id quod Lege praescriptum est. Sic enim habes, quia 580

¹ Ier. I, 5.

² CCL XIV, 55-56.

³ Hebr. IV, 12.

⁴ CCL XIV, 57.

⁵ CCL XIV, 65.

⁶ CCL XIV, 76.

unusquisque in haereditatem tribus suae patriae adhaerebunt filii Israel, nec de tribu ad tribum transibunt: et omnis filia quae habet haereditatem tribuum filiorum Israel, uni ex populo, et ex tribu patris sui erit uxor.¹ Itaque et census tempore ascendit Ioseph de domo et de patria David,² ut profiteretur cum Maria uxore sua. Quae ex eadem domo, et ex eadem patria professionem defert, utique eiusdem tribus, et eiusdem patriae se esse designat.

581

5. Cognata quoque Mariae inducitur Elizabeth:³ primo quod omnes iudaei cognati, quemadmodum te Apostolus docuit dicens, *Optabam enim anathema esse ipse... pro fratribus meis, cognatis secundum carnem, qui sunt Israelitae.*⁴ Cognatae ergo, quia ambae israelitae erant: simul et cognatae, quia ambae erant ex tribu Iuda. Didicisti ex tribu Iuda Mariam, disce et Elizabeth. Nam * *Exsurgens Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione, in civitatem, inquit, Iudae, et intravit in domum Zachariae.*⁵ Cum enim intra tribus suas Moyses habitare unumquemque praescripserit:⁶ utique cum in civitate Iudae manserit, erat et in tribu Iuda; maxime cum ex genere Elizabeth fuerint sacerdotes, quorum Deus portio est. Simul quam pulchrum, ut cum illa praenuntium Christi, Christum ista generaverit, et altera de Spiritu sancto conceperit, altera sancto repleta Spiritu prophetaverit; secundum carnem quoque videantur fuisse cognatae, quae secundum Deum spiritualis cognationis consortio non carebant? Quod si omnis feminae caput vir secundum sanctum Apostolum,⁷ et sunt duo in carne una secundum legem divinam:⁸ utique ii qui una caro erant, et unus spiritus, quomodo poterat fieri ut viderentur patriam et tribum habere divisam? Accedit illud quod etiam Angelus Gabriel de Domino praenuntiaverat, quod *Dabit illi Deus sedem David patris sui.*⁹ * Certum est igitur etiam Mariam de David generatione manasse. Simul etiam discimus nihil referre quo ordine generationis series exprimatur, cum iter hinc atque inde sit pervium.¹⁰

PL
15, 1590
(1673)

*1591

(*1674)

582

Lib. VI, cap. VIII, 38. Nec putet aliquis offendiculum esse

PL
15, 1678
(1764)

¹ Num. XXXVI, 6-8.

² Lc. II, 4, 5.

³ Lc. I, 36.

⁴ Rom. IX, 3, 4.

⁵ Lc. I, 39-40.

⁶ Num. II, 2.

⁷ Ephes. V, 23.

⁸ Gen. II, 24.

⁹ Lc. I, 32.

¹⁰ CCL XIV, 77-78.

pietatis, ubi mandatum Legis impletur: si enim relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una, recte sacramentum hoc in Christo servatur et Ecclesia.¹ Et ideo parentes corpori proprio non potuit anteferre. Ergo hic non (ut quidam haeretici tendiculas aucupantur) mater negatur, quae de cruce etiam agnoscitur,² sed necessitudini corporali praescriptorum coelestium forma praefertur. Illud quoque intelligere non abhorret, quia per figuram parentum demonstrat iudaeis, ex quibus est Christus secundum carnem, Ecclesiam quae credidit, praefereendam.³

PL 15, 1684 (1770) 60. [...] Sic et resurrectio temporalis in Domini passione celebratur; ut et perpetua illa credatur. Sic et Mariae paritura sterilis indicatur;⁴ ut conceptura virgo credatur. Denique audivit parturam Elizabeth, nec de sua generatione dubitavit.⁵ 583

PL 15, 1810 (1902) Lib. X, cap. XXI, 24. Sed nec illae praegnantis condemnationis exsortes sunt, quae in bonorum actuum molimine constitutae, necdum aliquos suscepti operis dedere processus. Sunt enim et quae de Dei timore concipiunt, quae dicunt: *De timore tuo concepimus et parturivimus.*⁶ Sed non omnes pariunt, non omnes perfecti, non omnes possunt dicere: *Peperimus spiritum salutis in terra:* non omnes Mariae, quae de Spiritu sancto Christum concipiant, Verbum pariant. Sunt enim quae abortivum excludant Verbum, antequam pariant: sunt quae in utero Christum habeant, sed eum nondum formaverunt, quibus dicitur: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.*⁷ Ergo qui adhuc in utero sunt, parturiuntur quasi imperfecti: iam * illi perfectiores, quibus dicitur: *Ego vos per Evangelium genui.*⁸ 584

PL 15, 1836 (1929) 129. (Vers. 49). Stabant autem et mulieres haec videntes: stabat et mater, cum studio pietatis sua pericula posthaberet. Sed et Dominus pendens in * cruce, qui sua pericula contemneret, pio matrem commendabat affectu.⁹ 585

PL 16, 1837 (1930) 130. Ioannes ergo, qui plenius divina penetravit mysteria, non immerito laboravit, ut quae Deum generaverat, mansisse eam vir- 586

¹ Ephes. V, 31-32.

² Io. XIX, 26.

³ CCL XIV, 188.

⁴ Lc. I, 36.

⁵ CCL XIV, 195.

⁶ Isa. XXVI, 18.

⁷ Galat. IV, 19.

⁸ I Cor. IV, 15; CCL XIV, 352.

⁹ CCL XIV, 382.

ginem declaret. Solus ergo me docet, quod alii non docuerunt, quemadmodum in cruce positus appellaverit matrem,¹ pluris putans quod victor suppliciorum atque poenarum, victor diaboli, pietatis officia dividebat, quam quod regnum coeleste donabat. Nam si religiosum est quod latroni venia donatur a Domino, multo religiosius quod mater honoratur a Filio.

131. Nec praeposterum iudicetur, quod prius latronis absolutionem quam matris appellationem scripsi; qui enim venerat salvos facere peccatores, non absurdum si prius in meis scriptis susceptum munus in redimenda salute peccatoris implevit. Denique ipse ait: *Quae est mater mea, et qui sunt fratres mei?*² Quia non venerat vocare iustos, sed peccatores. Sed ibi pro loco; hic et in cruce non immemor matris, appellat eam dicens: *Ecce filius tuus*; et Ioanni: *Ecce mater tua*.³ Testabatur de cruce Christus, et testamentum eius signabat Ioannes, dignus tanto testatore testis. Bonum testamentum non pecuniae, sed vitae: quod non atramento scribitur, sed Spiritu Dei vivi: *Lingua mea calamus scribae velociter scribentis*.⁴

587

132. Sed nec Maria minor quam matrem Christi decebat, fugientibus apostolis ante crucem stabat, et piis spectabat oculis Filii vulnera; quia exspectabat non pignoris mortem, sed mundi salutem. Aut fortasse quia cognoverat per Filii mortem mundi redemptionem, aula regalis putabat se et sua morte publico muneri aliquid addituram. Sed Iesus non egebat adiutore ad omnium redemptionem, * qui dixit: *Factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber*.⁵ Suscepit quidem matris affectum, sed non quaesivit hominis auxilium. Habemus igitur pietatis magistrum: docet lectio * quid maternus debeat affectus imitari, quid sequi reverentia filiorum; ut illae se offerant in filiorum periculis, illis amplius sollicitudo materna quam suae mortis moestitia sit dolori.

PL
15, 1837
(1930)

(*1931)

*1838

588

133. Quo loco uberrimum testimonium Mariae virginitatis adhibetur. Neque enim abrogatur uxor marito, cum scriptum sit: *Quod Deus coniunxit, homo non separet*;⁶ sed quae propter mysterium coniugium praetexuit, completis mysteriis iam coniugio non egebat. Aut si moralia sequimur, in moerore castitas imperatur.⁷

PL
15, 1838
(1931)¹ Io. XIX, 26.² Matth. XII, 48.³ Io. XIX, 26-27.⁴ Ps. XLIV, 2.⁵ Ps. LXXXVII, 5.⁶ Matth. XIX, 6.⁷ CCL XIV, 383-384.

DE BENEDICTIONIBUS PATRIARCHARUM (387)

PL
14, 680
(713)

589

Cap. IV, 19. Mirifice autem et incarnationem eius expressit dicens: *Ex germine, fili mi, ascendisti*,¹ eo quod tamquam frutex terrae in alvo Virginis germinavit, et ut flos boni odoris ad redemptionem mundi totius maternis visceribus splendore novae lucis emissus ascenderit, sicut Esaias dicit: *Exiet virga de radice Iesse, et flos ex radice eius ascendet*.² Radix familia iudaeorum, virga Maria, flos Mariae Christus. Recte virga quae regalis est generis, de domo et patria David, cuius flos Christus est qui fetorem mundanae colluvionis abolevit, et vitae aeternae odorem infudit.

PL
14, 689
(722)
(*723)

590

Cap. XI, 51. Itaque in illo velut contemptibili corpore: *Praevaluisti*, inquit, *propter benedictionem uberum et vulvae, benedictiones patris tui et matris*.³ Ubra vel duo Testamenta dixit, quorum * altero annuntiatus est, altero demonstratus. Et bene ubera, quoniam velut quodam nos spiritali lacte nutritos educavit, et obtulit Deo Filius: vel Mariae dicit ubera, quae vere benedicta erant, quibus sancta Virgo populo Domini potum lactis immulsit. Unde et illa mulier in Evangelio ait: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quae suxisti!*⁴ Quod autem ait: *Vulvae benedictionem patris tui et matris*, si vulvam solam Mariae velimus intelligere, cur utramque benedictionem coniunxerit, latebit causa. Potuit enim dicere de sola vulva matris. Sed pulchrius arbitror, ut secundum spiritale mysterium intelligamus utramque generationem Domini Iesu, et secundum divinitatem, et secundum carnem; quia ante saecula est generatus ex Patre. Unde et Pater ait: *Eructavit cor meum verbum*;⁵ eo quod ex illa intima et incomprehensibili Patris processit substantia, et in ipso est semper. Unde et evangelista ait: *Deum nemo vidit unquam, nisi unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit*.⁶ Sicut ergo sinus Patris spiritalis intelligitur intimum quoddam paternae charitatis naturaeque secretum, in quo semper est Filius; ita etiam Patris spiritalis est vulva, interioris arcanum, de qua tamquam ex genitali alvo processit Filius. Denique diverse legimus nunc vulvam Patris, nunc cor eius quo verbum eructavit, nunc os eius ex quo iustitia processit, ex quo prodivit sapientia, sicut ipse ait:

¹ Gen. XLIX, 9.

² Isa. XI, 1.

³ Gen. XLIX, 25.

⁴ Lc. XI, 27.

⁵ Ps. XLIV, 2.

⁶ Io. I, 18.

*Ex ore Altissimi prodivit.*¹ Ita * cum unum non definitur, et unum *690
omnia sonant, spiritale magis mysterium generationis paternae,
quam membrum aliquod corporale significat. Sed sicut illam ex
Patre generationem intelligimus: ita etiam ad consummationem
fide generationem Mariae intelligamus, quando benedicitur vulva
matris, illa utique Mariae virginalis, quae nobis edidit Dominum
Iesum. De qua Pater dicit per Hieremiam prophetam: *Priusquam*
te formarem in utero, novi te; et priusquam exires de vulva matris,
*sanctificavi te.*² Geminam igitur propheta in Christo substantiam
declaravit, divinitatis et carnis: alteram ex Patre, alteram ex Vir-
gine; ita tamen ut non exors suae esset divinitatis, cum ex Virgine
nasceretur, et esset in corpore.

EPISTOLA XXX (387)

591 3. [...] *Vos estis templum Dei;*³ in quo habitaret Dominus Iesus, PL
et unde ad redemptionem universorum procederet, ut in utero Vir- 16, 1062
ginis sacra reperiretur aula, in qua Rex habitaret coelestium, et (1107)
corpus humanum Dei templum fieret; quod etiam, cum solutum
esset, in triduo resuscitaretur.

DE ABRAHAM (ca 388)

592 Lib. II, cap. VIII, 49. [...] Qui quaerit quomodo sciat, non du- PL
bitat, manifestante Deo, cognoscere se posse: sed formam vult 14, 477
acquirendae cognitionis advertere. Nam et in Evangelio Maria cum (501)
audisset ab angelo quia virgo paritura esset filium, respondit: *Quo-*
*modo fiet istud quoniam virum non cognovi?*⁴ Et iure respondit, hoc
est: Cum id quod naturae est, non suppetat, quia non solet parere
quae viro non fuerat copulata, quaero quomodo praeter instituta
naturae possim virgo generare?

593 Cap. IX, 61. [...] Excessus prophetis fieri solet, sicut habes Pro- PL
phetam dixisse: *Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax.*⁵ Ex- 14, 484
cedit enim mens prophetae velut fines quosdam humanae prudent- (508)
tiae, quando repletur Deo. Et ante evacuat se cogitationibus et
disceptationibus saeculi huius; ut adveniendi gratiae spirituali puram
se et exinanitam praebeat, superveniat in eam Spiritus sanctus ma-

¹ Eccli. XXIV, 5.

² Ier. I, 5.

³ I Cor. III, 16.

⁴ Lc. I, 34.

⁵ Ps. CXV, 2.

gna se vi infundens, ita ut mens hominis subito turbetur. Denique Angelus venit ad Mariam, et cum sedulitate et gratia venit; et tamen Maria mota est in introitu eius. Unde Angelus ait ad eam: *Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum: et ecce concipies in utero, et paries filium.*¹ Cognoscimus ergo quia quando venit gratia Dei super propheticam mentem, subito irruit, et inde incubuisse et cecidisse super prophetas Spiritum sanctum legimus; quia excessum patitur, et turbatur, et timet, et quibusdam ignorantiae et imprudentiae tenebris offunditur: sicut et in Actibus Apostolorum legimus² quia circumfulsit super Saulum de coelo, et cecidit, et horrore animi turbatus est, et audivit vocem de coelo dicentem: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Desinit enim videre saecularia, qui incipit audire divina.

IN PS. CXVIII (ca 388)

- PL
15, 1212
(1276) Sermo II, 8. [...] *Fusca sum et decora, filiae Hierusalem*³, fusca 594
per culpam, decora per gratiam. Dicit et caro: *Fusca sum et decora*;
fusca pulvere saeculari, quem certando collegi; decora oleo spiri-
tualis, quo mundi huius pulverem squaloremque deteresi. Fusca per
vitium, sed decora iam per lavacrum, quod abluit omne delictum.
Fusca sum, quia peccavi, decora, quia iam me diligit Christus:
quam relegaverat in Eva, recepit ex Virgine, suscepit ex Maria.
- PL
15, 1229
(1294) Sermo III, 19. [...] An nescimus quoniam Verbum Dei veniens 595
in hunc mundum, non sicut Verbum advenit, quale in principio
erat, quale erat apud Deum: sed semetipsum exinanivit, formam
servi accipiens? Venit in nube levi: et cum esset virtus Altissimi,
obumbravit Mariae; ut transfiguraret corpus humilitatis nostrae
conforme fieri corpori gloriae suae. Sicut ille ergo mutavit formam,
cum ex Virgine nasceretur: ita et nobis sermones Dei transfigurati
videntur; cum leguntur in Evangelio, cum species eorum videtur
in Scripturis quasi per speculum, quia tota veritas hic non potest
comprehendi.
- PL
15, 1251
(1318) Sermo V, 3. [...] Illa autem columna nubis, specie quidem prae- 596
cedebat filios Israel, mysterio autem significabat Dominum Iesum
in nube venturum levi, sicut dixit Esaias;⁴ hoc est, in virgine Ma-
ria, quae nubes erat secundum haereditatem Evae: levis erat secun-
dum virginitatis * integritatem. Levis erat, quae non homini quae-

¹ Le. I, 30, 31.² Act. IX, 4.³ Cant. I, 4.⁴ Isa. XIX, 1.

rebat placere, sed Domino. Levis erat, quae non in iniquitate conceperat, sed Spiritu superveniente generabat: nec in delicto, sed cum gratia parturiebat.

- 597 12. [...] *Et fructus eius dulcis in faucibus meis.*¹ Quis fructus eius dulcis, nisi praedicatio Dominicae passionis, ut ipse ait: *Ecce haereditas Domini, filii, merces fructus ventris?*² Quis enim dulcior fructus potest esse in faucibus nostris, quam remissio peccatorum? Et bene flos est Ecclesia quae fructum annuntiat, hoc est, Dominum Iesum Christum, de quo dictum est Mariae: *Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui.*³
- 598 Sermo VI, 23. Audiamus itaque quid dicat: *Exsurge, veni, proxima mea,*⁴ hoc est, surge a mortuis, exsurge a vinculis, quibus cum data tenebaris.⁵ *Exsurge*, quia ego resurrexi tibi: solve vinculum iniquitatis, quia ego iam solvi tibi. *Veni*, quia iam retia soluta sunt. Virgo peperit, puer natus ex Virgine est. Nihil debet muliebri haereditati; quasi filius mulieris non tenetur.
- 599 Sermo XVII, 18. Meritoque additum est in Canticis: *Moduli femorum tuorum similes torquibus opere manuum artificis;*⁶ ut posteritatis Ecclesiae ornamenta canerentur. Per femur enim insigne generationis agnoscimus, iuxta illud: *Accingere gladium tuum circum femur, potentissime:*⁷ quo significatur quod Filius Dei cum semetipsum exinanisset, Verbi accinctus divinitatem, et generationem calceatus humanam, prodiret ex Virgine, omnibus daturus salutem. Moduli autem dicuntur ornamenta pretiosa quae suspendi matronarum cervicibus solent. Tantus ergo processus Ecclesiae significatur; * ut ornamentis pretiosissimis comparatus sit, et torquibus triumphantium; haec enim ornamenta sunt * bellatorum. Unde et Symmachus ἐπιτραχήλια dicit, hoc est, quae sunt circa collum. Sive ergo generatio Christi ex Virgine, sive Ecclesiae propagatio, specie quidem tamquam manu artificis torquibus adornatis, verae autem virtutis insignibus spiritalibus cervices fidelium coronavit.
- 600 Sermo XXII, 30. Veni ergo, et quaere ovem tuam iam non per servulos, non per mercenarios, sed per te ipsum. Suscipe me in carne, quae in Adam lapsa est. Suscipe me non ex Sara, sed ex Maria; ut incorrupta sit virgo, sed virgo per gratiam ab omni inte-

PL
15, 1255
(1321)

PL
15, 1275
343)

PL
15, 1446
(1521)

*1447
(*1522)

PL
15, 1521
(1599)

¹ Cant. II, 3.

² Ps. CXXVI, 3.

³ Lc. I, 42.

⁴ Cant. II, 10.

⁵ Loquitur de Ecclesia.

⁶ Cant. VII, 1.

⁷ Ps. XLIV, 4.

gra labe peccati. Porta me in cruce, quae salutaris errantibus est, in qua sola est requies fatigatis, in qua sola vivent quicumque moriuntur.

EPISTOLA XLII (389)

PL
16, 1124
(1173) 3. [...] Bonum coniugium, per quod est inventa posteritas successio- **601**
nionis humanae: sed melior virginitas, per quam regni coelestis haereditas acquisita, et coelestium meritorum reperta successio. Per mulierem cura successit, per virginem salus evenit. Denique speciale sibi donum virginitatis Christus elegit, et integritatis munus * exhibuit, atque in se repraesentavit, quod elegit in matre.

*1125
PL
98, 399
(1173) 4. Quanta dementia funestorum latratuum, ut iidem dicerent **602**
Christum ex Virgine non potuisse generari, qui asserunt ex muliere, editis humanorum pignorum partubus, virgines permanere? Aliis ergo praestat Christus, quod sibi, ut dicunt, praestare non potuit? Ille vero etsi carnem suscepit, etsi homo factus est, ut hominem redimeret, atque a morte revocaret: inusitato tamen, quasi Deus, itinere venit in terras, ut quemadmodum dixerat: *Ecce facio omnia nova*;¹ partu etiam immaculatae Virginis nasceretur, et sicut scriptum est, ut crederetur nobiscum Deus. Sed de via perversitatis

(*1174) produntur dicere: Virgo concepit, sed non virgo generavit. * Potuit ergo virgo concipere, non potuit virgo generare, cum semper conceptus praecedat, partus sequatur?

5. Sed si doctrinis non creditur sacerdotum, credatur oraculis Christi, credatur monitis Angelorum dicentium: *Quia non est impossibile Deo omne verbum*.² Credatur Symbolo apostolorum, quod Ecclesia Romana intemeratum semper custodit et servat. Audivit Maria vocem angeli, et quae ante dixerat. *Quomodo fiet istud?*³ non de fide generationis interrogans, respondit postea: *Ecce ancilla Domini contingat mihi secundum verbum tuum*.⁴ Haec est Virgo quae in utero concepit: virgo, quae peperit filium. Sic enim scriptum est: *Ecce virgo in utero accipiet et pariet filium*;⁵ non enim concepturam tantummodo virginem, sed et parituram virginem dixit.

*1126 * 6. Quae autem est illa porta sanctuarii, porta illa exterior ad Orientem, quae manet clausa, *et nemo, inquit, pertransibit per eam, nisi solus Deus Israel?*⁶ Nonne haec porta Maria est, per quam in

¹ Isa. XLIII, 19.

² Lc. I, 37.

³ Lc. I, 34.

⁴ Lc. I, 38.

⁵ Isa. VII, 14.

⁶ Ezech. XLIV, 2.

hunc mundum redemptor intravit? Haec porta iustitiae, sicut ipse dixit: *Sine nos implere omnem iustitiam.*¹ Haec porta est beata Maria, de qua scriptum est quia *Dominus pertransibit per eam, et erit clausa*² post partum, quia virgo concepit et genuit.

7. Quid autem incredibile si contra usum originis* naturalis peperit Maria, et virgo permanet; quando contra usum naturae mare vidit et fugit, atque in fontem suum Iordanis fluentia remearunt?³ Non ergo excedit fidem quod virgo peperit, quando legimus quod petra vomuit aquas,⁴ et in muri speciem maris unda solidata est.⁵ Non ergo excedit fidem quod homo exivit de virgine, quando petra fontem profluum scaturivit,⁶ ferrum super aquas natavit,⁷ ambulavit homo super aquas.⁸ Ergo si hominem unda portavit, non potuit hominem virgo generare? At quem hominem? De quo legimus: *Et mittet illis Dominus hominem, qui salvos faciet eos, et notus erit Dominus Aegyptiis.*⁹ In veteri itaque Testamento virgo Hebraeorum per mare duxit exercitum: in novo Testamento virgo regis, aula coelestis electa est ad salutem. (*1175)

EPISTOLA XLIX (390)

603 2. Sola erat Maria, et loquebatur cum angelo.¹⁰ Sola erat quando supervenit in eam Spiritus sanctus, et virtus Altissimi obumbravit eam. Sola erat, et operata est mundi salutem, et concepit redemptionem universorum. PL 16, 1154 (1203)

DE OFFICIIS MINISTRORUM (391)

604 Lib. I, cap. XVIII, 69. Neque vero quisquam solius hanc laudem castitatis putet. Est enim verecundia pudicitiae comes, cuius societate castitas ipsa tutior est. Bonus enim regendae castitatis pudor est comes: qui si se praetendat ad ea quae prima pericula sunt, pudicitiam temerari non sinat. Hic primus in ipso cognitionis ingressu, Domini matrem commendat legentibus, et tamquam testis PL 16, 44 (48)

¹ Matth. III, 15.

² Ezech. XLIV, 2.

³ Ps. CXIII, 3.

⁴ Exod. XVII, 6.

⁵ Exod. XIV, 22.

⁶ Num. XX, 11.

⁷ IV Reg. VI, 6.

⁸ Matth. XIV, 26.

⁹ Isa. XIX, 20.

¹⁰ Lc. I, 28.

locuples, dignam quae ad tale munus eligeretur, astruit: quod in cubiculo, quod sola, quod salutata ab angelo tacet, et mota est in introitu eius, quod ad virilis sexus speciem peregrinam turbatur aspectus Virginis.¹ Itaque quamvis esset humilis, prae verecundia tamen salutantem non resalutavit, nec ullum responsum retulit, nisi ubi de suscipienda Domini generatione cognovit; ut qualitatem effectus disceret, non ut sermonem referret.

DE OBITU VALENTINIANI CONSOLATIO (392)

PL 16, 1371 (1431) 39. Durum quidem funus videtis; sed stabat et sancta Maria 605 iuxta crucem Filii, et spectabat Virgo sui unigeniti passionem. Stantem illam lego, flentem non lego. Unde dixit ei Filius: *Mulier, ecce filius tuus. Et discipulo dixit: Ecce mater tua,*² haereditatem illis charitatis suae et gratiae derelinquens.

DE INSTITUTIONE VIRGINIS

ET S. MARIAE VIRGINITATE PERPETUA (392)

PL 16, 313 (328) *314 Cap. V, 33. Si typum Christi illa pariendo a viro meretur audiri, 606 quantum proficit sexus qui Christum, salva tamen virginitate, generavit! Veni ergo, Eva, iam Maria, quae nobis non solum virginitatis incentivum attulit, sed etiam Deum intulit. Unde laetus et exsultans tanto munere dicit Esaias: *Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel,*³ quod est interpretatum, *nobiscum Deus.*⁴ Unde hoc munus? Non de terra utique, sed de coelo vas sibi hoc per quod descenderet Christus elegit, et sacravit templum pudoris. Per unam descendit, sed multas * vocavit. Unde et speciale Maria Domini hoc nomen invenit, quod significat: Deus ex genere meo.

34. Dictae sunt et ante Mariae multae: nam et Maria soror Aaron dicta fuit;⁵ sed illa Maria amaritudo maris vocabatur. Venit ergo Dominus in amaritudinem fragilitatis humanae, ut conditionis amaritudo dulcesceret, Verbi coelestis suavitate et gratia temperata. Hoc significavit fons Merrha per lignum dulcoratus; eo quod populus nationum amarus ante peccatis, vel caro nostra temperamento passionis Dominicae in usus alteros mutaretur.

PL 16, 314 (328) 35. Egregia igitur Maria, quae signum sacrae virginitatis extulit, et intemeratae integritatis pium Christo vexillum erexit. Et 607

¹ Lc. I, 29 s.

² Io. XIX, 26, 27.

³ Isa. VII, 14.

⁴ Matth. I, 23.

⁵ Exod. XV, 20, 23.

tamen cum omnes ad cultum virginitatis sanctae Mariae advocentur exemplo, fuerunt qui eam negarent virginem perseverasse. Hoc tantum sacrilegium silere iamdudum maluimus: sed quia causa vocavit in medium, ita ut eius prolapsionis etiam Episcopus argueretur, indemnatum non putamus relinquendum, et maxime * quia et mulierem eam legimus, sicut qui in Cana Galilaeae ipse Dominus ait dicenti sibi: *Vinum non habent, filii*, respondit: *Quid mihi et tibi est, mulier?*¹ Et alibi legimus quod dixerit Matthaueus de Ioseph et Maria: *Inventa est antequam convenirent, in utero habens de Spiritu sancto.*² Et infra: *Non cognovit eam, donec peperit.*³ Et iterum de Ioseph: *Noluit eam traducere.*⁴ Et fratres Domini videntur significare, quod de Maria suscepti sint. Et Apostolus ait: *Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege.*⁵ * Quae singula enodanda nobis sunt ut qui illa legit, sermonis huiusmodi vinculo non alligetur. Respondeamus itaque suo ordine. (*329)

36. De mulieris nomine quid moveamur? Ad sexum retulit; non enim corruptelae, sed sexus vocabulum est. Vulgi usus non praeiudicat veritati. Denique virginitas primum hoc nomen accepit; nam cum sumpsisset Deus unam de costis Adae, et supplevisset carnem in locum ipsius: *Aedificavit, inquit, eam in mulierem.*⁶ Utique adhuc virum non cognoverat, et iam mulier vocabatur. Rationem quoque nominis huius Scriptura non tacuit dicens quia *dixit Adam: Os de ossibus meis, et caro de carne mea. Haec vocabitur mulier, quoniam de viro suo sumpta est.*⁷ Quia sumpta est, inquit, de viro suo, non quia virum experta. Itaque quamdiu in paradiso fuit, mulier vocata est, et cognita viro non erat: ubi autem eiecta est de paradiso, tunc legitur quia Adam cognovit Evam mulierem suam, et tunc concepit et peperit filium.⁸ Primus igitur solutus est nodus. *315

37. Secunda quaestio, quia scriptum est: *Antequam convenirent, inventa est in utero habens.*⁹ Consuetudo autem divinae Scripturae ea est, ut causam quae suscepta est, astruat, incidentem differat.

38. Quo solvitur etiam tertia quaestio, qua dictum est: *Non*

¹ Io. II, 3, 4.

² Matth. I, 18.

³ Matth. I, 25.

⁴ Matth. I, 19.

⁵ Gal. IV, 4.

⁶ Gen. II, 22.

⁷ Gen. II, 23.

⁸ Gen. IV, 1.

⁹ Matth. I, 18.

*cognovit eam, donec peperit Filium.*¹ Quid ergo? Postea cognovit? Minime. Denique habes scriptum: *Ego sum Deus, et donec senescatis, ego sum.*² Numquid igitur postquam senuerunt, quibus *donec* dictum erat, Deus esse * desivit? Item in prophetia David legimus: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*³ Numquid subiectis populis nationum, qui ante videbantur inimici, cum salutis auctorem negarent, simulacris servirent, ad dexteram Patris Filius sedere desivit, aut in perpetuum non sedebit?

39. Quid autem praeiudicat Mariae, si coelestis consilii mysterium Ioseph non intellexit, et putavit virginem non esse, quam praegnantem videret? Resurrectionem eius angeli ignoraverunt, quod significant * versiculi: *Tollite portas, principes, vestras, et elevamini portae aeternales, et introibit Rex gloriae. Quis est iste Rex gloriae?*⁴ Interrogant quasi ignorent; et alii respondent: *Dominus fortis et potens, Dominus potens in proelio, ipse est Rex gloriae.* Et repetivit Propheta eosdem versiculos, et nihilominus illi quasi ignorantes iterum interrogaverunt; sic enim scriptum est: *Tollite portas, principes, vestras, et elevamini portae aeternales, et introibit Rex gloriae. Quis est iste Rex gloriae?*⁵ Quomodo ergo homo potuit divinum scire secretum, quod angeli nesciebant? Et in Esaiiae libro habes: *Quis est iste, qui advenit ex Edom; rubor vestimentorum eius ex Borsra?*⁶ Et utique minus erat hominem resurrexisse, quam virginem parturisse. Etenim iam Eliae precibus, Elisaei orationibus mortui resurrexerant:⁷ numquam autem ante, numquam postea virgo generavit.⁸

40. Hoc autem opinatus est quod traduceret eam quasi ream, antequam ab angelo moneretur:⁹ postea autem quasi fidelis nec dubius virginitatis eius servavit oraculum.

PL 16, 316 (330) (331) Cap. VI, 41. Nec illud moveat, quod ait: *Quia Ioseph accepit coniugem suam, et profectus est in Aegyptum;*¹⁰ desponsata enim viro coniugis * nomen accepit. Cum enim initiatur coniugium, tunc coniugii nomen adsciscitur; non enim defloratio virginitatis facit coniu-

¹ Matth. I, 25.

² Isa. XLVI, 4.

³ Ps. CIX, 1.

⁴ Ps. XXIII, 7, 8.

⁵ Ps. XXIII, 9, 10.

⁶ Isa. LXIII, 1.

⁷ III Reg. XVII, 22.

⁸ IV Reg. IV, 17.

⁹ Matth. I, 20.

¹⁰ Matth. I, 24.

gium, sed pactio coniugalis. Denique cum iungitur puella, coniugium est, non cum virili admixtione cognoscitur.

42. Quod autem fuit desponsata connubio, licet alibi plenius dixerimus, libare nunc satis est causam coelestis mysterii; ut ab his qui Mariam gravi utero cernerent, non adulterium virginitatis, sed desponsatae partus legitimus crederetur. Maluit enim Dominus aliquos de sua generatione, quam de matris pudore dubitare.

* 43. Fratres autem gentis, et generis, populi quoque consortium nuncupari docet Dominus ipse, qui dicit: *Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiae laudabo te.*¹ Paulus quoque ait: *Optabam ego anathema esse pro fratribus meis.*² Potuerunt autem fratres esse ex Ioseph, non ex Maria. Quod quidem si quis diligentius prosequatur, inveniet. Nos ea prosequenda non putavimus, quoniam fraternum nomen liquet pluribus esse commune.

44. An vero Dominus Iesus eam sibi matrem eligeret, quae virili semine aulam posset incestare coelestem, quasi eam cui impossibile esset virginalis pudoris servare custodiam? Cuius exemplo caeterae ad integritatis studium provocantur, ipsa ab huiusmodi quod per se caeteris propositum foret, munere deviare.

45. Et quae esset, cui maius quam matri Dominus meritum reponeret, praemium reservaret? Nulli enim uberiora quam virginitati deputavit munera, sicut Scriptura nos docet. Sic enim per Esaiam Dominus locutus est: *Ne dicat spado, quia ego sum lignum aridum. Haec dicit Dominus spadonibus: Quicumque custodierint praecepta mea, et elegerint quae ego volo, et amplectentur testamentum meum, * dabo illis in domo mea et in muro meo locum nominatum meliorem, et filiorum et filiarum nomen aeternum dabo illis, et non deficient.*³ Aliis promittit ut non deficient: matrem suam deficere patiebatur? Sed non deficit Maria, non deficit virginitatis magistra; nec fieri poterat ut quae Deum portaverat, portandum hominem arbitraretur: nec Ioseph vir iustus in hanc prorupisset amentiam, ut matri Domini corporeo concubitu misceretur.

609

Cap. VII, 46. Sed tamen Maria suis, non alienis moribus defendatur. Non defecit, ut dixi. Ipse testis est Filius Dei, * qui cum esset in cruce, discipulum matri commendabat ut filium: discipulo eam tradebat ut matrem.⁴ Docuit hoc Ioannes, qui mystica magis scripsit; alii enim Evangelistae scripserunt quod in passione Domini

¹ Ps. XXI, 23.

² Rom. IX, 3.

³ Isa. LVI, 3 s.

⁴ Io. XIX, 26, 27.

terra contremuit, sol refugit, persecutoribus venia postulata est:¹ iste dilectus Domini, qui e pectore eius hauserat secreta sapientiae, et piae voluntatis arcana ab aliis dicta, praeteriens, hoc diligentius prosecutus est, ut maternae virginitatis perseverantiam suo iudicio comprobaret;² quasi filius de matris pudore sollicitus, ne quis eam tanto convicio temeratae integritatis aspergeret.

47. Dignum quippe erat ut qui latroni veniam donabat, matrem dubio pudoris absolveret. Dicit enim ad matrem: *Mulier, ecce filius tuus. Dicit et ad discipulum: Ecce mater tua.*³ Ipse est discipulus, cui mater commendatur. Quomodo marito uxorem tolleret, si fuerat Maria mixta coniugio, aut usum tori coniugalis agnoverat?

(*233) * 48. Claudite ora, impii: aperite aures, pii: audite quid Christus loquatur. Testatur de cruce Dominus Iesus,⁴ et paulisper publicam differt salutem, ne matrem inhonorem relinquat. Subscribitur Ioannes testamento Christi. Legatur matri pudoris defensio, testimonium integritatis: legatur et discipulo matris custodia, pietatis gratia. *Et ex illo suscepit eam discipulus in sua.*⁵ Non utique Christus faciebat divortium, non Maria relinquebat virum. Sed cum quo virgo habitare debebat, quam cum eo quem filii haeredem, integritatis sciret esse custodem?

PL 16, 318 (233) 49. Stabat ante crucem mater, et fugientibus viris, stabat intrepida. Videte utrum pudorem mutare potuerit mater Iesu, quae animum non mutavit. Spectabat piis oculis filii vulnera, per quem sciebat omnibus futuram redemptionem. Stabat non degeneri mater spectaculo, quae non metuebat peremptorem. Pendebat in cruce filius, mater se persecutoribus efferebat. Si hoc solum esset, ut ante filium prosterneretur, laudandus pietatis affectus, quod superstes filio esse nolebat: sin vero ut cum filio moreretur, cum eodem gestiebat resurgere, non ignara mysterii quod genuisset resurrecturum: simul quae publico usui * impendi mortem filii noverat, praestolabatur si forte etiam sua morte publico muneri aliquid adderetur. Sed Christi passio adiutorio non eguit, sicut ipse Dominus longe ante praedixit: *Et respexi, et non erat auxiliator: et attendi, et nemo suscipiebat; et liberabo eos brachio meo.*⁶

PL 16, 319 (233) 50. Quomodo ergo extorqueri potuit integritas Mariae, quae fugientibus apostolis, supplicia non metuebat, sed ipsa se offerebat

¹ Matth. XXVII, 51 s.

² Io. XIII, 23.

³ Io. XIX, 26.

⁴ Io. XIX, 26.

⁵ Io. XIX, 27.

⁶ Isa. LXIII, 5.

periculis? Cuius tanta gratia, ut non solum in se virginitatis gratiam reservaret, sed etiam his quos viseret, integritatis insigne conferret. Visitavit Ioannem Baptistam, et in utero matris priusquam nasceretur, exsilivit.¹ Ad vocem Mariae exsultavit infantulus, obsecutus antequam genitus. Nec immerito mansit integer corpore, quem tribus mensibus oleo quodam suae praesentiae et integritatis unguento Domini mater exercuit. Eademque postea Ioanni Evangelistae est tradita coniugium nescienti. Unde non miror prae caeteris locutum mysteria divina, cui praesto erat aula coelestium sacramentorum.

612

Cap. VIII, 51. Nunc mihi dicant qui hanc quaestionem serunt, quid est quod ait Dominus per prophetam: *Nunc revocabo captivitatem Iacob, et miserebor adhuc domus Israel.*² Et infra: *Congregabo, inquit, de gentibus eos, et congregabo illos de regionibus nationum, et sanctificabor in his in conspectu gentium: et scient quod ego sum Dominus Deus ipsorum, dum apparebo illis inter nationes; et non avertam amplius faciem meam ab eis, pro eo quod effudi iram meam in domum Israel, dicit Dominus.*³

PL
16. 319
(234)

52. Et infra dicit propheta vidisse se in monte alto nimis aedificationem civitatis,⁴ cuius portae plurimae significantur; una tamen clausa describitur, de qua sic ait: *Et converti me secundum viam portae sanctorum exterioris, quae respicit ad Orientem, et haec erat clausa. Et ait ad me Dominus: Porta haec clausa erit, et non aperiatur, et nemo transibit per eam; quoniam Dominus Deus Israel transibit per eam. Eritque clausa, quoniam dux hic sedebit in ea, ut manducet panem in conspectu Domini. Secundum viam Aelam portae intrabit, et secundum viam * eius exibat.*⁵ Quae est haec porta, nisi Maria; ideo clausa, quia virgo? Porta igitur Maria, per quam Christus intravit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu, et genitalia virginitatis claustra non solvit. Mansit intemeratum septum pudoris, et inviolata integritatis duravere signacula; cum exiret ex virgine, cuius altitudinem mundus sustinere non posset.

*320

53. *Haec, inquit, porta clausa erit, et non aperiatur.* Bona porta Maria, quae clausa erat, et non aperiabatur. Transivit per eam Christus, sed non aperuit.

613

54. Et ut doceamus quia portam habet omnis homo, per quam Christus ingreditur: *Tollite, inquit, portas, principes, vestras, et ele-*

PL
16. 320
(234)¹ Lc. I, 41.² Ezech. XXXIX, 25.³ Ezech. XXXIX, 27 s.⁴ Ezech. XL, 2 s.⁵ Ezech. XLIV, 1 s.

(*235) *vamini portae aeternales, et introibit Rex gloriae.*¹ Quanto magis ergo porta erat in Maria, * in qua sedit Christus, et exivit? Est enim et porta ventris. Unde ait Iob sanctus: *Intenebrescant, inquit, stellae noctis illius; quia non conclusit portas ventris matris meae.*²

55. Est ergo et porta ventris, sed non clausa semper: verum una sola potuit manere clausa, per quam sine dispendio claustrorum genitalium virginis partus exivit. Ideo ait propheta: *Porta haec clausa erit: non aperietur, et nemo transibit per eam, hoc est, nemo hominum; quoniam Dominus, inquit, Deus Israel transibit per eam. Eritque clausa, id est, ante et post transitum Domini erit clausa: et non aperietur a quoquam, nec aperta est; quoniam habuit semper ianuam suam Christum, qui dixit: Ego sum ianua,*⁴ quam nemo ab ea potuit avellere.

56. Haec porta ad orientem aspiciebat; quoniam verum lumen effudit, quae generavit Orientem, peperitque Solem iustitiae. Audiant ergo imprudentes: Clausa, inquit, erit haec porta, quae solum recipit Deum Israel. Is igitur de quo dictum est ad Ecclesiam: *Quoniam confortavit seras portarum tuarum,*⁵ suam portam confortare non potuit? Sed confirmavit profecto, et servavit intactam. Denique non est aperta.

57. Audiant igitur prophetam dicentem: *Non aperietur, eritque clausa, hoc est, non aperietur ab eo cui desponsabitur; non licebit enim ut aperiat, per quam Dominus transibit. Et post eum, inquit, erit clausa, hoc est, non aperiet eam Ioseph; quoniam dicetur ei: Noli timere accipere Mariam coniugem tuam; quod enim ex ea nascetur, de Spiritu sancto est.*⁶

Cap. XII, 79. Ipse ergo rex Israel transivit hanc portam, ipse dux sedit in ea, quando Verbum caro factum est, et habitavit in nobis,⁷ quasi Rex sedens in aula regali uteri virginalis, vel in olla ferventi, sicut scriptum est: *Moab aula spei, vel olla spei meae.*⁸ Utrumque enim diversis in codicibus invenitur. Aula regalis est virgo, quae non est viro subdita, sed Deo soli. Est et olla uterus Mariae, quae Spiritu ferventi qui supervenit in eam, replevit orbem terrarum, cum peperit Salvatorem.

¹ Ps. XXIII, 7.

² Iob. III, 9, 10.

³ Ezech. XLIV, 2.

⁴ Io. X, 7.

⁵ Ps. CXLVII, 13.

⁶ Matth. I, 20.

⁷ Io. I, 14.

⁸ Ps. LIX, 10.

- 615 Cap. XIII, 81. O divitias Marianae virginitatis! Quasi olla ferbuit, et quasi nubes pluit in terras gratiam Christi; scriptum est enim de ea: *Ecce Dominus venit sedens super nubem levem.*¹ Vere levem quae coniugii onera nescivit: vere levem, quae levavit hunc modum de gravi foenore peccatorum. Levis erat, quae remissionem peccatorum utero gestabat. Denique levavit Ioannem in utero constitutum, qui ad vocem eius exsilivit, et infans exsultavit in gaudio, prius sensu devotionis quam spiritus infusione vitalis animatus.²
- 616 83. [...] *Unguentum exinanitum est nomen tuum; ideo adolescentulae dilexerunt te.*³ Descendat istud unguentum in ima praecordia, viscerumque secreta, quo non deliciarum odores sancta Maria, sed divinae gratiae spiramenta redolebat.
- 617 Cap. XIV, 88. In hoc calceamento speciose processit Maria, quae sine ulla commixtione corporeae consuetudinis auctorem salutis Virgo generavit. Unde egregie Ioannes ait: *Non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum eius,*⁴ id est, non sum dignus Incarnationis mysterium comprehendere angustiis mentis humanae, atque inopis vilitate sermonis absolvere. Unde et Esaias dicit: *Generationem eius quis enarrabit?*⁵ Speciosi ergo gressus vel Mariae vel Ecclesiae; quoniam speciosi pedes evangelizantium.
- 618 89. Quam pulchra etiam illa quae in figura Ecclesiae de Maria prophetata sunt; si tamen non membra corporis, sed mysteria generationis eius intendas! Dicitur enim ad eam: *Moduli femorum tuorum similes torquibus, operi manuum artificis. Umbilicus tuus crater tornatilis non deficiens mixto. Venter tuus sicut acervus tritici muniti inter lilia;*⁶ eo quod continens sibi in omnibus * Christi ortus ex Virgine, sicut victores solent saecularium praeliorum, strenuorum virorum donatis torquibus honorare cervices; ita iugum nostrum levavit, ut fidelium colla virtutis insignibus coronaret.
90. Vere autem alvus ille Mariae crater tornatilis, in quo erat Sapientia, quae miscuit in cratere vinum suum, indeficientem cognitionis piae gratiam divinitatis suae plenitudine subministrans.⁷
91. In quo virginis utero simul acervus tritici, et lilii floris gratia germinabat, quoniam et granum tritici generabat et lilium. Granum tritici secundum quod scriptum est: *Amen, amen dico vobis, nisi granum tritici cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum*

¹ Isa. XIX, 1.² Lc. I, 41.³ Cant. I, 2.⁴ Io. I, 27.⁵ Isa. LIII, 8.⁶ Cant. VII, 1, 2.⁷ Prov. IX, 2.

*manet.*¹ Sed quia de uno grano tritici acervus est factus, completum est illud propheticum: *Et convalles abundabunt frumento,*² quia granum illud mortuum, plurimum fructum attulit. Hoc itaque granum (*342) omnes homines perpetua coelestium munerum esca * saturavit: consummatumque est illud prophetici oris eloquium, dicente eodem David: *Cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.*³

92. In hoc grano esse etiam lilium divina testantur oracula, quia scriptum est: *Ego sum flos campi, et lilium convallium: sicut lilium in medio spinarum.*⁴ Christus erat lilium in medio spinarum, quando erat in medio Iudaeorum.

PL 16, 327 (342) Cap. XV, 94. Ex illo ergo utero Mariae diffusus est in hunc mundum acervus tritici muniti inter lilia; quando natus est ex ea *328 Christus, cui dicit propheta David: ** Benedices coronam anni benignitatis tuae, et campi tui replebuntur ubertate. Pinguescent fines deserti, et exsultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ovium, et convalles abundant frumento; etenim clamabunt, et hymnum dicent.*⁵

619

PL 16, 328 (343) Cap. XVI, 98. Beata mater Hierusalem, beatus et Mariae uterus, *329 qui tantum Dominum coronavit. Coronavit eum quando formavit: coronavit eum, quando generavit; * quia etsi eum sine aliqua sui operatione formaverit (quia Spiritus sanctus supervenit in virginem; (*344) unde et ipse ait: *Inoperatum meum viderunt oculi tui*), tamen * hoc ipso quod ad omnium salutem eum concepit et peperit, coronam capiti eius aeternae pietatis imposuit, ut per fidem credentium fieret omnis viri caput Christus. Inoperata est ergo et caro Christi, quem ut Maria virgo conciperet, inusitato quodam novoque Incarnationis mysterio, sine ulla virilis seminis admixtione, divinae gratia dispositionis, quod erat carnis, assumpsit ex Virgine, atque in illa novissimi Adam immaculati hominis membra formavit.

620

EXHORTATIO VIRGINITATIS (393)

PL 16, 343 (359) Cap. IV, 26. [...] Considerate, filii, quam sibi veniens in has terras Dominus Iesus matrem elegerit. Salutem mundo daturus per virginem venit, et mulieris lapsus partu virginis solvit: vestra quoque integritas meos solvat errores.

621

PL 16, 345 (360) Cap. V, 31. Hic est qui venit in nube levi, sicut dixit propheta: *Ecce Dominus sedet super nubem levem, et veniet in Aegypt-*

622

¹ Io. XII, 24.

² Ps. LXIV (LXV), 14.

³ Ps. LXXX, 17.

⁴ Cant. II, 1.

⁵ Ps. LXIV (LXV), 12 s.

tum,¹ significans quod in Aegyptum, id est, in afflictionem mundi huius veniret super virginem. Nubem itaque Mariam dixit, quia carnem gerebat; levem, quia virgo erat, nullis oneribus gravata coniugii. Ipsa est virga germinans florem, quia pura et ad Dominum libero corde directa virginitas, quae nullis in hoc saeculo curarum anfractibus reflectitur.²

623

32. Ideo illam Dominus de cruce discipulo suo dilectissimo sibi tradidit sancto Ioanni,³ *qui dixit patri et matri: Non novi te.*⁴ Denique vocatus a Christo reliquit patrem,⁵ verbum secutus. Huic traditur virgo, qui suos nesciat: huic traditur virgo, qui de pectore Christi hauriat sapientiam: huic traditur virgo, qui fratres suos non cognovit, et filios suos non scivit. Ideoque benedicit eum Lex: *Date Levi veros eius, date Levi sortes eius.*⁶

PL
16, 345
(360)

33. Unde et matrem Domini ipse suscepit; scriptum enim habemus, quia *ex illa hora suscepit eam discipulus in sua.*⁷ Quid est *in sua*, cum reliquerit patrem et matrem, et Christum secutus sit? Aut quomodo *in sua*, cum ipsi apostoli dixerint: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te?*⁸ Quae sua habebat Ioannes, qui mundana et saecularia non habebat, qui et de mundo * non erat? Quae (*361) ergo habebat sua, nisi ea quae a Christo acceperat? Bonus verbi sapientiaeque possessor, bonus receptor gratiae. Audite quae apostoli a Christo acceperint: *Accipite, inquit, Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remissa erunt; et quorum detinueritis, detenta erunt.*⁹ Neque enim mater Domini Iesu nisi ad possessorem gratiae demigraret, ubi Christus habebat habitaculum.

EPISTOLA LXIII (396)

624

33. Quid autem loquar quanta sit virginitatis gratia, quae meruit a Christo eligi, ut esset etiam corporale Dei templum, in qua corporaliter, ut legimus,¹⁰ habitavit plenitudo divinitatis? Virgo genuit mundi salutem, virgo peperit vitam universorum. Sola ergo

PL
16, 1198
(1249)¹ Isa. XIX, 1.² Num. XVII, 8.³ Io. XIX, 27.⁴ Deut. XXXIII, 9.⁵ Matth. IV, 21, 22.⁶ Deut. XXXIII, 8.⁷ Io. XIX, 27.⁸ Matth. XIX, 27.⁹ Io. XX, 22, 23.¹⁰ Coloss. II, 9.

non debet esse virginitas, quae omnibus in Christo profuit? Virgo portavit, quem mundus iste capere ac sustinere non potest. Qui cum ex Mariae nasceretur utero, genitalis tamen septum pudoris, et intemerata virginitatis conservavit signacula. Itaque in Virgine Christus reperit, quod suum esse vellet, quod sibi omnium Dominus (*1250) assumeret. Per virum * autem et mulierem caro eiecta de paradiso, per virginem iuncta est Deo.

PL 16, 1202 (1253) 49. [Melchisedech] hoc enim habet nominis interpretatio, *sine patre, sine matre, sine generationis enumeratione, neque initium dierum, neque finem vitae habens*:¹ quod et ad Filium Dei refertur, qui matrem in illa divina generatione nescivit, patrem in hoc virginis Mariae partu ignoravit; ex Patre solo natus ante saecula, ex Virgine sola ortus in hoc saeculo, initium dierum habere utique non potuit, qui erat in principio. Quomodo autem vitae finem haberet, qui vitae (*1254) * auctor omnibus est? *Ipse principium et finis omnium*.² 625

PL 16, 1218 (1270) 109. Maria mater Domini ante crucem filii stabat: nullus me hoc docuit, nisi sanctus Ioannes evangelista.³ Mundum alii concussum in passione Domini conscripserunt, coelum tenebris obductum,⁴ refugisse solem, in paradisum latronem, sed post piam confessionem receptum.⁵ Ioannes docuit quod alii non docuerunt, quemadmodum in cruce positus matrem appellaverit, pluris putans quod victor suppliciorum pietatis officia matri exhibebat, quam quod regnum coeleste donabat. Nam si religiosum est, quod latroni donatur venia, multo uberioris pietatis est, quod a filio mater tanto affectu honoratur: *Ecce, inquit, filius tuus... Ecce mater tua*.⁶ Testabatur de cruce Christus, et inter matrem atque discipulum dividebat pietatis officia. Condebat Dominus non solum publicum, sed etiam domesticum testamentum, et hoc eius testamentum signabat Ioannes, dignus tanto testatore testis. Bonum testamentum non pecuniae, sed vitae aeternae: quod non atramento scriptum est, sed Spiritu Dei vivi, qui ait: *Lingua mea calamus scribae velociter scribentis*.⁷ 626

(*1271) 110. Sed nec Maria minor, quam matrem Christi * decebat. Fugientibus apostolis, ante crucem stabat, et piis spectabat oculis filii vulnera, quia exspectabat non pignoris mortem, sed mundi salu-

¹ Hebr. VII, 3.

² Apoc. I, 8.

³ Io. XIX, 25.

⁴ Matth. XXVII, 45.

⁵ Lc. XXIII, 43.

⁶ Io. XIX, 27.

⁷ Ps. XLIV, 2.

tem. Aut fortasse quia cognoverat per filii mortem mundi redemptionem aula regalis, etiam sua morte putabat se aliquid publico addituram muneri. Sed Iesus non egebat adiutore ad redemptionem omnium, qui omnes sine adiutore servavit. Unde et dicit: *Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.*¹ Suscepit quidem affectum parentis, sed non quaesivit alterius auxilium.

111. Hanc imitamini, matres sanctae, quae in unico filio dilectissimo tantum maternae virtutis exemplum edidit; neque enim vos dulciores liberos habetis, neque illud Virgo quaerebat solatium, quod alium posset generare filium.

EPISTOLA LXIV

- 627 1. Quaeris a me cur Dominus Deus manna pluerit populo patrum, et nunc non pluat. Si cognoscis, pluit, et quotidie pluit de coelo manna servientibus sibi. Et corporeum quidem illud, manna hodie plerisque in locis invenitur, sed nunc non est tanti miraculi, quia venit quod perfectum est. Perfectum autem panis de coelo, corpus ex Virgine, de quo satis Evangelium te docet. Quanto praestantiora haec superioribus? Illud enim manna, hoc est, panem illum qui manducaverunt, mortui sunt: hunc autem panem qui manducaverit, vivet in aeternum.²

PL
16, 1219
(1271)

EPISTOLA DE CAUSA BONOSI

- 628 3. Sane non possumus negare de Mariae filiis iure reprehensum, meritoque vestram sanctitatem abhorruisse, quod ex eodem utero virginali, ex quo secundum carnem Christus natus est, alius partus effusus sit. Neque enim elegisset Dominus Iesus nasci per virginem, si eam iudicasset tam incontinentem fore, ut illud genitale Domini corporis, illam aulam regis aeterni, concubitus humani seminis coinquinaret. Qui enim hoc astruit, nihil aliud nisi perfidiam Iudaeorum astruit, qui dicunt eum non potuisse nasci ex Virgine. Iam si hanc accipiant a sacerdotibus auctoritatem, ut videatur Maria partus fudisse * plurimos, maiore studio veritatem fidei expugnare contendent.
- 629 4. Et ubi est illud, quod scriptum est, dicente Domino ad matrem de Ioanne Evangelista: *Mulier, * ecce filius tuus*; et rursus ad Ioannem de Maria: *Ecce mater tua?*³ Quid sibi istud vult, quod cum

PL
16, 1173
(1223)

(*1224)

PL
16, 1173
(1224)
*1174

¹ Ps. LXXXVII, 5.

² Io. VI, 50.

³ Io. XIX, 26, 27.

in cruce Dominus positus peccatum mundi tolleret, pronuntiavit etiam de integritate materna? Aut quid aliud dicitur, nisi ut claudat sua ora perfidia, et obmutescat; ne matrem Domini aliquo audeat temerare convicio? Testis est ergo idem arbiter, idem materni pudoris assertor, quod desponsata fuerit viro tantummodo Ioseph; nulla tamen coniugalis coitus consuetudine thori iura cognoverit:¹ neque enim eam suscepturam ex Ioseph filios a viri consortio separare voluisset.

5. Sed si hoc parum est, addidit testimonium Evangelista, dicens quod *suscepit eam discipulus in sua*.² Numquid ergo divortium fecit? Numquid a viro abduxit atque abstulit? Ergo qui hoc legit in Evangelio, quomodo quasi naufragus titubat et fluctuat?

6. Hoc ergo testamentum filii est de matris integritate, haec Mariae locuples integri pudoris haereditas, hic totius finis consumptionis. Denique hoc dixit, et *emisit spiritum*,³ consummans omne mysterium bono fine pietatis.

HYMNI

IV. Veni, redemptor gentium,
Ostende partum Virginis,
Miretur omne saeculum:
Talis decet partus Deum.

630

Non ex virili semine,
Sed mystico spiramine,
Verbum Dei factum caro,
Fructusque ventris floruit.

Alvus tumescit Virginis,
Clastrum pudoris permanet
Vexilla virtutum micant,
Versatur in templo Deus.

XII. Fit porta Christi pervia,
Referta plena gratia,
Transitque Rex, et permanet
Clausa, ut fuit, per saecula.

631

¹ Matth. I, 18.

² Io. XIX, 27.

³ Io. XIX, 30.

Genus superni luminis,
Processit aula virginis,
Sponsus, redemptor, conditor,
Suae gigas Ecclesiae.

Honor matris et gaudium,
Immensa spes credentium,
Per atra mortis pocula,
Resolvit nostra crimina.

APOLOGIA DAVID ALTERA (ca 384)¹

632 Cap. VIII, 43. [...] *Ego flos campi, et lilium convallium.*² De quo et in Esaia scriptum est: *Et exiet virga de radice Iesse, et virga ex radice ascendet et flos ex virga exiet.*³ Radix utique familia Iudaeorum est, virga Maria, flos Mariae Christus, qui quando nostra resplendet in terra, et in agro animae redolet, vel in Ecclesia sua vernat, nec frigus possumus timere, nec pluviam vereri, sed expectare iudicii diem. PL
14, 905
(947)

DE SACRAMENTIS⁴

633 Lib. IV, cap. 3, 12. Obtulit ergo Melchisedech panem et vinum. Quis est Melchisedech? *Sine patre, inquit, sine matre, sine generationis ordine, neque initium dierum, neque finem vitae habens: hoc habet ad Hebraeos epistola.*⁵ Sine patre, inquit, et sine matre est. Similis cui? Filio Dei. Sine matre natus est Dei Filius generatione coelesti, quia ex solo Deo Patre natus est: et iterum sine patre natus est, quando natus ex Virgine est, non enim ex virili semine generatus est, sed natus de Spiritu sancto,⁶ et virgine Maria, utero editus virginali, similis per omnia Filio Dei. PL
16, 438
(458)

¹ Eruditi disputant num genuinum sit opus; forsitan per notas audientis alicuius ad nos traditum est (cf. PLS I, 569).

² Cant. II, 1.

³ Isa. XI, 1.

⁴ Nonnulli inter genuina Ambrosii opera collocant opus hoc (cf. PLS I, 576). Vide alium locum, Ambrosio attributum, sub titulo *Incertus Auctor*.

⁵ Hebr. VII, 2-3.

⁶ Matth. I, 20.

DE TRINITATE ¹

PL 17, 524 (552) Cap. XII. [...] *Mysterium Filius Dei Christus vocatur; quod tamen nativitatem eius secundum carnem, passionem, mortemque significat: sed ista mirabilis et singularis nativitas, qua Christus genitus est, de Spiritu sancto et Maria virgine facta est, sicut fides sancti symboli testatur. Hic ergo unicus in divinitate Filius Dei, etiam in nativitate carnali per quam hominem nostrum, ut salvaret, assumpsit, unicus invenitur; solus est enim natus ex Virgine, quae nec praegnationem de viro, nec corruptionem sensit ex partu. De sancto ergo Spiritu et Maria virgine secundum carnem eum natum fatemur; sic etenim et beatæ Mariæ virgini futurum, ut iam dictum est, Gabriel archangelus promiserat dicens: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; et ideo quod nascetur ex te * sanctum, vocabitur Filius Dei.*² Qui Filius Dei pro nostra salute sub Pontio Pilato crucifixus est, ac sepultus. Vera ergo caro ex Virgine suscepta, vera crucifixa, vera sepulta, vera est post tertiam diem resuscitata. Ad viscera igitur sacrae Virginis, et suscipiendi inde carnem, et formandi illic hominem Spiritus sanctus opifex et sanctificator accessit; ut coniunctione Verbi et hominis a prima informatione perfecte Christus mediator Dei et hominum nasceretur, sine fraude humanitatis, sine corruptione deitatis exoriens: obiturus morte, quia creatus; superaturus autem mortis vincula, quasi creator. Non ergo inter Verbum et assumptum ab eo hominem aliqua separatio dicenda est, quia ex duabus naturis, id est, divina et humana mystica ratione compositis unum Christum Dei Filium confitemur.*

PL 17, 530 Cap. XVII. Haec de imagine Dei, ad quam factus est homo, dicta sufficiant. Nunc autem ad ordinem revertamur. Ex matre ergo virgine natus est inter homines, sine homine patre; quia patrem Deum habebat in coelis, quem negare non venerat, * ut ex alio nasceretur. Propter sententiam ergo Evæ virginis,³ quam post peccatum exceperat, quae cum immortalis esset, post transgressionem effecta mortalis est, ipse per Virginem venit: et sicut per virginem mors dominata est, ita per Mariam virginem venit ille, qui mortem vinceret.

¹ Expositio Fidei saeculo v vel vi conscripta (cf. PLS I, 590).

² Lc. I, 35.

³ Gen. III, 16.

SERMONES S. AMBROSIO HACTENUS ASCRIPTI ³

636 Sermo XLV. - 1. Audite, fratres charissimi, quale est legis mysterium. Primus homo de terra et coelo; secundus de * coelo et terra: hic ex Deo et Maria, qui de terra; ille de terra et Spiritu, qui de coelo est. Uterque tamen ex virgine, et sine coitus permixtione est: hic ex incorrupta, ille ex intacta; quia nullo adhuc semine, nec vomere fuerat sauciata nec imbri. Per primum vita amissa, per secundum reddita. Primus acceptam perdidit gratiam, secundus cum vita tribuit gratiam: primus suasu virginis cecidit, secundus partu virginis, quod iacebat, erexit: primus peccando mortis poenam protulit, secundus patiando indulgentiam contulit: primus pro culpa de paradiso eiectus, secundus pro gloria cruci mundo affixus.

PL
17, 691
(715)
*692

637 2. Ergo malum per feminam, immo per feminam bonum; quia per Evam cecidimus, per Mariam stamus: per Evam prostrati, erecti per Mariam: per Evam servituti addicti, per Mariam liberi effecti. Eva nobis sustulit diuturnitatem, Maria nobis reddidit perpetuitatem: Eva nos damnari fecit per arboris pomum, Maria absolvit per arboris donum; quia et Christus in ligno pependit, ut fructus.

PL
17, 692
(715)

4. O sacramentorum, ut diximus, Mariae mysterium, o conclusam perfidis, et manifestam fidelibus disciplinam! Immortalis mortalem aedificat, parit immortalem; incorporalis terra concluditur, corporalis coelo: Deus homo efficitur, sed exhibetur Deus; et hoc totum per Adam committitur, et lavatur per Mariam. Ergo felix Eva, per quam data est occasio: immo felix Maria, per quam tributa est curatio: felix Eva, per quam natus est populus; felicior Maria, per quam natus est Christus. Igitur alteri melior, immo et gloriosae utraeque; quia * non laetificasset Mariam Christus, nisi Evam priorem, de qua nata est ipsa Maria, definxisset: nec venisset ad populum, nisi prius illa deliquisset in saeculo. Haec mater humani generis dicitur, illa salutis: Eva nos edocuit, roboravit et Maria.

(*716)

5. Per Evam crescimus, per Mariam regnamus: per Evam seducti ad terram, per Mariam elevati ad coelum; et ut totum breviter legis patefaciam sacramentum, et duas in unam fuisse, sicuti omnes esse ostendam: in Eva tunc Maria inerat, per Mariam postea revelata est Eva.

³ Ex his, qui inveniuntur etiam in PL 57 inter opera S. Maximi Taurinen., eligimus Ser. XLV, centonem ex Ambrosii Petrique Chrysologi operibus contextum (cf. PLS I, 592). Expositio vero super Apocalypsim non ante saeculum IX videtur conscripta (cf. PLS I, 597-598).

LIBELLUS FIDEI ¹PLS
I, 602

[...] Credo Deum nostrum Christum Iesum Dominum Filium 638
natum de Spiritu Sancto ex Virgine Maria, incorrupta matre incorruptibilem prolem.

EXHORTATIO AD NEOPHYTOS DE SYMBOLO ²PLS
I, 610

[...] *Verbum caro factum est et habitavit in nobis* ³ hoc est homo 639
factus voluntate misericordiae et obedientia pietatis, pro salute nostra consentiens Patri, ut opus commune servaret ineffabili sacramento et salutari mysterio, per omnipotentiae virtutem, cooperante Patre et Spiritu sancto, conceptus a virgine et natus ex virgine. Huius quidem nativitatis arcanum cui unquam creaturae in terris aut in coelis revelatum, nisi hominibus per unum prophetam, qui ante saecula operis huius praedixerat sacramentum: *Ecce virgo accipiet in utero et pariet filium?* ⁴ Et deinde ipsi beatae Mariae per unum Archangelum ex ore divino ad eam missum, ut ei conceptionem partunque divini pignoris nuntiaret, scilicet ne, tanti ignara mysterii, ad insperatum corporis inviolati tumorem puella expavesceret, et, causam insolitae conceptionis ignorans, valetudinis propriae crederet esse prodigium, si nesciret, opus esse divinum, hominem sine homine, sed cum Deo esse conceptum et in utero de carnis suae materia sine carnis semine fabricandum, ut ineffabili generationis sacramento ipse esset in Virgine creator sui, qui se per Spiritum sanctum operabatur creandum. Itaque hunc Filium Dei et filium hominis credite et confitemini, sed Filium Dei ex Deo et filium hominis ex matre, ita ut sine matre filius Dei et sine patre sit filius hominis, quia nec corporis sexus Deo, nec viri coitus in virgine. Hunc Dominum maiestatis ut perfectum Deum secundum naturam et formam Dei Patris credimus, et perfectum hominem ex matre virgine.

¹ Antiquus scriptor, nobis ignotus, ex Ambrosii libris hunc libellum composuit (cf. PLS I, 600).

² Vide PLS I, 600.

³ Io. I, 14.

⁴ Isa. VII, 14.

DE PUDICITIA ET CASTITATE¹

640 Ab origine mundi castitas Deo placuit, ut de intacta virgine et sine concupiscentia carnis nasceretur Iesus. PL.
I, 6.

AMBROSIASTER (saec. IV)

*Commentarius in Epistolas Paulinas*²AD ROMANOS³

641 Cap. I, 3. [...] *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem.* CSEL
81 I, 14
2. Eum qui erat Dei filius secundum sanctum Spiritum (id est secundum Deum, quia Deus spiritus est et sine dubio sanctus est), factum dicit iuxta carnem Dei filium ex semine David iuxta illud: *et verbum caro factum est,*⁴ ut iam unus sit (et) Dei [filius] et hominis Dei Filius (Christus Iesus). Qui enim ex aeterno Dei Filius erat, ignorabatur autem a creatura, dum vult (autem) manifestari pro humana salute, visibilis debuit et corporeus fieri, quia et cognosci se voluit per virtutem et hominem peccatis abluere in carne morte devicta. Et ideo ex semine David fit, ut sicut de Deo rex ante saecula natus est, ita et secundum carnem ex rege ortum caperet, [factus opere Spiritus sancti] de (ex) virgine [hoc est] natus, ut reverentia ei reservata ex hoc ultra hominem cognosceretur, qui ab humanae legis nativitate distaret, sicut praedictum fuerat ab Esaia profeta: *Ecce virgo in utero concipiet*⁵ et cetera, ut cum novum fa-

¹ Vide PLS I, 601.

² Romae scriptus inter 366 et 384. Extat in App. op. S. Ambrosii, PL 17, 45-58. Cf. Al 405. Quaestio de persona Auctoris inexplicata est ad hodiernum diem.

³ Recensionem referimus antiquiorem, sc. α et β , quam optime curavit cl. H. I. Vogels.

⁴ Io. I, 14.

⁵ Isa. VII, 14.

● PL 14, 233, 318, 320, 479, 513, 521, 694, 818, 821, 832, 860, 864, 882, 901, 943, 973, 1011, 1014, 1020, 1064, 1142, 1145, 1169, 1173, 1191.

● PL 15, 1206, 1210, 1220, 1223, 1259, 1263, 1269, 1289, 1300, 1334, 1361, 1366, 1380, 1387, 1391, 1410, 1449, 1461, 1481, 1532, 1547, 1564, 1571, 1573, 1575, 1577, 1607, 1782, 1812, 1838.

● PL 16, 102, 211, 212, 223, 235, 242, 271, 277, 281, 283, 330, 331, 364, 396, 426, 441, 455, 550, 552, 573, 599, 625, 656, 657, 660, 671, 681, 683, 694, 717, 725, 730, 806, 815, 820, 848, 895, 896, 1015, 1056, 1128, 1152, 1227, 1236, 1294, 1401, 1411.

● PL 17, 119, 188, 190, 192, 196, 265, 359, 424, 522, 524, 528, 565, 696.

● CCL XIV, 6, 23, 53, 54, 58, 99, 318, 354, 384.,

● PLS I, 594, 607.